

JMG

Kandidatuppsats i journalistik

2016-10-15

Institutionen för journalistik,
medier och kommunikation

www.jmg.gu.se

”Så här har vi gått tillväga”

En kvalitativ studie av hur svenska undersökande journalister förhåller sig till transparens

Författare: Michael Larsson och Rasmus Lygner

Handledare: Nicklas Håkansson

Kursansvarig: Mattias A. Färdigh

GÖTEBORGS UNIVERSITET
JOURNALISTIK, MEDIER OCH KOMMUNIKATION

Abstract

- Title:** “Så här har vi gått tillväga” – En kvalitativ studie av hur svenska undersökande journalister förhåller sig till transparens
- Authors:** Michael Larsson and Rasmus Lygner
- Subject:** Undergraduate research paper in journalism studies, Department of journalism, media and communication (JMG), University of Gothenburg
- Term:** Fall 2016
- Supervisor:** Nicklas Håkansson, JMG, University of Gothenburg
- Pages/words:** 54 pages/19 485 words (including abstract and appendix)
- Purpose:** The main purpose of the study is to examine how Swedish investigative journalists relate to the notion of transparency and apply it in their everyday work routine.
- Method:** Qualitative in-depth interviews with Swedish investigative journalists.
- Procedure:** Seven interviews with investigative journalists were transcribed and analyzed using Erving Goffman’s dramaturgical perspective, Michael Karlsson’s rituals of transparency and professional theory.
- Results:** The results of the study show that although transparency have not been accepted as a new occupational norm by all investigative journalists, it affects their relationship with the audience and way of working. Transparency was associated with a wide variety of practices employed by investigative journalists – such as making source material public, getting the public involved in the news process or using transparency as a form of storytelling – and regarded as a way to enhance credibility with audiences. Furthermore, in some cases transparency was described as increasing self-regulation among investigative journalists and being in conflict with the confidentiality of sources.
- Key words:** Journalism, transparency, investigative journalism, trustworthiness, Erving Goffman, Michael Karlsson, impression management, professional theory, self-regulation, digitalization, professionalism, in-depth interviews, credibility, journalistic rituals

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
1.1 Problemformulering	5
1.2 Uppsatsens disposition	7
2. Bakgrund	9
2.1 Digitalisering, öppenhet och den nya journalistiken.....	9
2.2 Syfte och frågeställningar.....	10
3. Tidigare forskning	11
3.1 Nya normer, nya ritualer?	11
3.2 Transparens i det nya medielandskapet.....	12
3.3 Sammanfattning av tidigare forskning.....	13
4. Teoretiskt ramverk	15
4.1 Definitioner och journalistiska ritualer	15
4.1.1 Michael Karlssons transparensritualer.....	15
4.1.2 Avslöjande transparens.....	15
4.1.3 Deltagande transparens	16
4.2 Journalistik som profession.....	16
4.2.1 Bakgrund – framväxten av journalistprofessionen.....	16
4.2.2 Journalistik – en profession?.....	16
4.2.3 Deprofessionaliseringen av journalistyrket.....	17
4.2.4 Journalistiken som ideologi.....	18
4.3 Det dramaturgiska perspektivet.....	18
4.3 Applicering av teori	20
5. Metod	22
5.1 Datainsamling.....	22
5.2 Analys av insamlat material	22
5.3 Urval	23
5.4 Intervjupersoner.....	25
5.5 Etiska riktlinjer	25
5.6 Diskussion av metod och urval	26
5.6.1 Validitet.....	27
5.6.2 Reliabilitet	28

6. Resultat och analys	30
6.1 Journalisters förståelse av transparens – definitioner och användningsområden	30
6.2 Legitimering av journalistiken – samspelet mellan transparens och trovärdighet.....	32
6.3 Produkten – transparens som journalistiskt innehåll och dramaturgi.....	36
6.4 Kontroll och självreglering – transparens som insyn och krav på journalisten	38
6.5 När öppenheten blir ett problem – transparens i konflikt med journalistiken	40
7. Sammanfattande slutsatser och diskussion	43
7.1 Undersökande journalisters inställning till transparens.....	43
7.2 Implementeringen av transparens i det journalistiska arbetet	44
7.3 Transparens och undersökande journalisters yrkesidentitet.....	44
7.4 Transparens som intrycksstyrning och utestängningsmekanism	45
7.5 Studiens tillförlitlighet och övriga reflektioner	46
8. Förslag till vidare forskning.....	48
9. Referenser	49
10. Bilaga 1: Intervjuguide	51
11. Bilaga 2: Mejl till redaktionerna.....	54

1. Inledning

Svensk media och svenska journalister har sedan ett par år tillbaka diskuterat hur det låga förtroendet för journalistiken bäst ska bemötas. I samband med den debatten har flera pekat på att ökad transparens skulle kunna vara ett sätt att återfå publikens förtroende. 2014 skrev, till exempel, journalisten Nick Näslund en debattartikel i Sveriges Radios "Medieormen" med rubriken *Det låga förtroendet för svenska journalister är ett akut problem*. Inledningen lød: "Det är dags att vi agerar mot det låga förtroendet för journalister. Vi måste berätta hur vi jobbar och vi måste kunna motivera varför vi journalister gör som vi gör" (Näslund 2014). Vissa har dessutom menat att vad som håller på att ske är en förskjutning av journalistikens kanske främsta ideal: objektivitetsidealet. Kristina Widestedt skriver i tidningen *Ikaros* att "Transparens kallas ibland för 'objektivitet 2.0', och betraktas då som en symbolisk uppgradering av objektivitetsidealet till en version som är bättre anpassad för det digitala mediasamhället" (Widestedt 2014:37).

Men förslaget om ökad transparens är långt ifrån oproblematiskt: såväl journalister som forskare har ifrågasatt om det är en faktisk lösning på publikens vikande tillit och pekat på svårigheter att harmonisera större öppenhet med andra för journalistiken viktiga ideal. I synnerhet inom den undersökande journalistiken, med sin tradition av anonyma källor och tidskrävande arbete, tycks det finnas uppenbara svårigheter med att implementera ett transparent arbetssätt. Senast i år hölls ett seminarium på "Gräv 2016" i Göteborg om transparens kontra källskydd och hur man som journalist bör arbeta för att skydda sina källor när arbetsmetoderna blir alltmer transparenta. I den här uppsatsen utforskar vi hur den frågan – och liknande frågor om undersökande journalisters förhållningssätt till transparens och öppenhet – relaterar till journalistyrket som profession. Syftet är att undersöka vilka konsekvenser idén om transparens har för svenska undersökande journalisters yrkesidentitet och självbild – och hur de anser att det yttrar sig i deras dagliga arbete. Detta mot bakgrund av Erving Goffmans bok *Jaget och maskerna* om rollspel och identitet i vardagslivet och Michael Karlssons forskning om transparens och journalistiska ritualer, för att försöka förstå transparens inte bara som en norm eller ett ideal, utan också som en kommunikativ handling.

1.1 Problemformulering

Transparens har av såväl journalister som forskare föreslagits som en ny yrkesnorm inom journalistiken och som en metod för att återupprätta journalistikens trovärdighet (Craft och Heim 2009:217; Karlsson 2010:536). Detta är särskilt viktigt i en tid då branschen är hotad och allt fler har möjlighet att delta i informationsflödet (Nygren 2015:74). För i och med den digitala utvecklingen har medierna förlorat den självklara maktposition de tidigare haft och idag kan i princip vem som helst publicera sig på den offentliga arenan (Karlsson 2012:102). David S. Allen formulerar det på följande sätt i sin artikel *The Trouble with Transparency* från 2008:

The ethic of transparency is easy enough to understand. It goes something like this: the news media are facing increased examination of their daily product that leads to more and more criticism. The best way to respond to that criticism is by letting people see the process that leads to the creation of those products. Once they see the process, people will understand how journalistic decisions are made and credibility will be improved (Kovach and Rosenstiel, 2001; Smith, 2005b). [...] For journalists, it functions as a system of accountability and as a way of increasing legitimacy with citizens, both key institutional values.

(Allen 2008:324)

Att redovisa och vara öppen med den journalistiska arbetsprocessen har ansetts vara en möjlighet att vinna publikens tillit på nytt – alltså att agera transparent gentemot publiken. Men det finns i nuläget ingen entydig definition av begreppet transparens och dess användning inom journalistiken. En allmän sociologisk definition av det är: “Transparency refers to the degree to which information is available to outsiders that enables them to have informed voice in decisions and/or to assess the decisions made by insiders” (Florini 2007:5). Kärnan i definitionen kan sägas vara insyn i en verksamhet, men frågan är hur transparens implementeras i en journalistisk kontext?

I den tidigare forskningen som har gjorts på området förekommer flera olika definitioner av begreppet – en återfinns i Michael Karlssons studie *Rituals of Transparency* från 2010. Han presenterar i den två teoretiska definitioner av transparens – *avslöjande transparens* respektive *deltagande transparens* – och definierar transparens i vid bemärkelse som *öppenhet* (Karlsson 2010:537f). Ytterligare en definition återfinns hos Allen (2008:328) som menar att journalistisk transparens, på en grundläggande nivå, handlar om att offentliggöra sådant som kan inverka på nyhetsproduktionen. Tidigare forskning visar däremot att själva användningen av transparens kan ta sig en rad olika uttryck i det journalistiska arbetet, till exempel att journalister redovisar hur ett jobb har genomförts eller att publiken får möjlighet att påverka hur jobbet genomförs. Ett par svenska exempel är SVT Dold som gör sina granskningar med hjälp av publiken och redovisar arbetsprocessen löpande i sociala medier fram till den färdiga publiceringen, Uppdrag Granskning som i samband med att ett reportage sänds publicerar hela manuset på deras hemsida och medborgarfinansierade Blank Spot Project som redogör för vad de av publiken donerade pengarna har använts till.

Definitionen av vad transparens är, och hur det tar sig uttryck, tycks alltså skilja sig åt. Men frågan kvarstår: hur påverkar transparens den enskilde journalistens arbete och dennes uppfattning av sin professionella identitet? Det är utgångspunkten för vår studie. Inom ramen för den kommer vi däremot att uteslutande studera undersökande journalisters relation till transparens, eftersom tidigare forskning har pekat på att det kan vara extra viktigt för dem:

In more complex or sensitive stories, respondents mentioned methodological justification that can be published in additional frames besides the main text of a journalistic item. For instance to justify anonymity or absence of

an important source. Especially in investigative journalism this additional meta-information seems relevant.
(Groenhart & Bardoel 2012:7)

Förespråkarna för ökad transparens har argumenterat för att implementering av transparens i det journalistiska arbetet skulle kunna stärka journalistikens demokratiska uppdrag, återupprätta journalistikens status och trovärdighet och i förlängningen leda till bättre journalistik (Craft och Heim 2009:217). Möjligtvis kommer dagens journalister därför bli tvungna att ompröva sin professionella identitet – eller åtminstone att revidera den. Troligt är i varje fall att den kommer att förändras, frågan är hur och i vilken omfattning. Ytterligare forskning skulle förhoppningsvis kunna ge svar på det. Kanske innebär transparens även ett nytt sätt att förhålla sig till det journalistiska arbetet:

In important ways, transparency has become a way for journalists to disclose the constructed nature of their work without stepping outside the boundaries of objective reporting. Transparency works in cohort with the notion of objectivity but changes it in significant ways. While objectivity builds on the Enlightenment ideal of truth as something that can be discovered, what might be called transparent objectivity recognizes the more complex nature of truth that journalists encounter in today's world.
(Allen 2008:327)

Med tanke på journalistikens centrala roll i det demokratiska samhället, är det av intresse att undersöka huruvida transparensidealet har förändrat journalistprofessionen och i så fall hur. Elliot (2009:28) skriver att det är journalistikens gemensamma värderingar som gör det möjligt för den att fullfölja sin demokratiska funktion. En förändring av yrkesrollen kan därför i förlängningen leda till en förändring av journalistiken – och det är således viktigt att forskningen försöker kartlägga journalistikens förhållande till transparens.

1.2 Uppsatsens disposition

I uppsatsens första kapitel ges en introduktion till begreppet transparens och vad det har för relevans för journalistiken. Här återfinns dessutom en problemformulering. Vidare följer, i uppsatsens andra kapitel, en kortfattad bakgrund rörande de senaste årens förändringar av medielandskapet för att placera uppsatsämnet i en större kontext. Kapitlet avslutas med en presentation av uppsatsens syfte och forskningsfrågor. Det tredje kapitlet är en genomgång av tidigare forskning som har gjorts på området eller knyter an till uppsatsens syfte, i huvudsak sådan som belyser hur transparens har använts, eller skulle kunna användas, inom journalistiken och vad det kan tänkas få för konsekvenser. Därefter följer, i kapitel fyra, en genomgång av det teoretiska ramverk som vi har använt oss av för att bättre förstå uppsatsens ämne. Kapitel fem utgörs av en metodgenomgång och en motivering av varför vi har valt en kvalitativ ansats. I uppsatsens sjätte kapitel presenteras resultatet av vår undersökning och en analys av materialet.

Vi sammanfattar slutligen vårt resultat i uppsatsens sjunde kapitel och presenterar förslag på vidare forskning i det åttonde och sista kapitlet.

2. Bakgrund

I det här avsnittet ges en bakgrund till det förändrade och digitaliserade medielandskap som har gjort det möjligt för journalister att arbeta på nya sätt, bland annat med transparens.

Avslutningsvis presenteras studiens syfte och forskningsfrågor.

2.1 Digitalisering, öppenhet och den nya journalistiken

Karlsson (2012) skriver att de moderna medierna och journalistiken hänger nära samman med specifika kommunikationsteknologier. Det innebär att journalistiken har förändrats, och kommer att förändras, när tekniken gör det. De senaste årens digitalisering av medierna har omförhandlat hur journalistiken bedrivs och konsumeras – och den tidigare åtskillnaden mellan journalist och publik har kommit att suddas ut. Så länge medierna förblev analoga var all journalistik i princip enkelriktad, men digitaliseringen har medfört förändrade kommunikationsmönster och en demokratisering av den offentliga arenan. Som ett led i den utvecklingen har mediernas auktoritet och trovärdighet ifrågasatts och den tidigare starka objektivitetsnormen har förlorat i kraft (Chadha & Koliska 2015:215, Karlsson 2012:104, Nygren 2008:118f).

Digitaliseringen har även inneburit att alternativa former av journalistik har vuxit fram. Och till skillnad från den traditionella journalistiken, som karakteriserades av sitt objektivitetsideal, är denna nya journalistik mer aktiv och involverar i större utsträckning publiken. Det kan till exempel handla om olika typer av medborgarjournalistik eller journalistiska processer där publiken uppmanas att aktivt delta i och påverka nyhetsproduktionen (Weibull & Wadbring 2014:290f). I ett sådant förändrat medielandskap har journalistiken uppmanats att anamma nya yrkesideal och att förhålla sig mer öppen gentemot sin publik. Däremot visar flera studier att journalistikens traditionella ideal fortfarande är mer eller mindre desamma och att journalister i allmänhet förhåller sig skeptiska till större öppenhet och transparens (Karlsson 2012:105f; Weibull & Wadbring 2014:298f). Trots att den nya tekniken och digitaliseringen erbjuder nya möjligheter – till exempel att publicera det bakgrundsmaterial som ligger till grund för en publicering på Internet eller att föra dialog med publiken på sociala medier – är det alltså inte självklart att medierna använder sig av dessa. Karlsson (2012:105) skriver att ”det finns några få empiriska studier och de målar upp ett landskap där transparens är i stort sett frånvarande”.

Vad digitaliseringen har inneburit är alltså att journalistikens kunskapsmonopol har kommit att utmanas. Internet har möjliggjort för vem som helst att publicera sig på en offentlig arena och att källor eller material som tidigare endast var tillgängligt för journalister, numera finns inom räckhåll för allmänheten. Och överlag finns det flera tecken – oklarare arbetsfördelning, försvagade professionella institutioner, en marknadslogik som försvagar journalistyrkets altruistiska strävanden – som pekar på att journalistyrket som profession befinner sig under starka yttre påtryckningar. I förlängningen kan det innebära att tilliten till yrket urholkas och att trovärdigheten blir lidande (Nygren 2008:159f). Men trots att journalistiken står inför dessa

utmaningar, tycks transparensidealets genomslagskraft än så länge vara begränsat. Tidigare forskning har genomgående argumenterat för idealets införande och för att det kommer att fungera bättre än tidigare normer. Det ses också som ett sätt att återupprätta journalistikens status och trovärdighet i ett nytt medielandskap (Karlsson 2012:105). Mot denna bakgrund, och med det förändrade medielandskapet i åtanke, har vi med vår studie försökt förstå vad svenska undersökande journalister har för uppfattning om transparens och hur det implementeras i deras arbete. Förhoppningen har varit att kartlägga åtminstone ett par av de resonemang om transparens och journalistik som förs av undersökande journalister.

2.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att undersöka vilka konsekvenser idén om transparens har för svenska undersökande journalisters yrkesidentitet och självbild – och hur de anser att det yttrar sig i deras dagliga arbete.

Våra frågeställningar är följande:

- Vad anser undersökande journalister att transparens fyller för funktion i det journalistiska arbetet?
- Hur förhåller sig undersökande journalister till transparens och vilken inverkan har det på deras journalistiska yrkesidentitet?
- Vilken relation anser undersökande journalister att transparens har till andra journalistiska yrkesideal och normer – och vilka eventuella konflikter kan tänkas uppstå?

3. Tidigare forskning

En del av den tidigare forskningen pekar på att idén om transparens åtminstone delvis har kommit att ersätta den funktion som objektiviteten har haft för journalistiken och journalistkåren. Men det är en förändring som går emot mycket av det som journalister tidigare har ansett vara viktigt och än så länge finns det begränsat med forskning om i vilken utsträckning journalister har anammat det nya idealet (Meier 2010:3). Som tidigare nämnt, poängterar Karlsson (2012) att det endast har gjorts ett fåtal empiriska studier och att resultatet av dem visar på att journalistiken än så länge använder sig av transparens i begränsad utsträckning.

3.1 Nya normer, nya ritualer?

Elliot (2009:28ff) argumenterar för att den teknologiska utvecklingen har medfört ett pågående paradigmskifte inom journalistiken – och att de gemensamma yrkesnormerna därmed har kommit att omförhandlas. Karlsson (2010:535f) tar sin utgångspunkt i Tuchmans (1972) studie *Objectivity as Strategic Ritual: An Examination of Newsmen's Notions of Objectivity* och hans teori om hur objektivitetsidealet översätts till ett antal ritualer som används i det redaktionella arbetet och åberopas för att försvara sig mot kritik. Med stöd i flera andra studier, menar han att transparens skulle kunna fylla samma funktion för samtida journalister.

Om begreppet översätts till ritualer som går att använda sig av i det dagliga arbetet kan det möjligtvis bekräfta arbetsprocessens riktighet och leda till ökat förtroende hos publiken (Allen 2008:324). Det skulle därmed bli enklare att rättfärdiga och särskilja journalistiken från andra typer av kommunikation. Vidare definierar Karlsson (2010) två typer av transparens – *avslöjande* och *deltagande* – som skulle kunna användas av journalister. Resultatet av studien visar att transparens förekommer i journalistiskt arbete, om än i begränsad omfattning. Han poängterar däremot att det är en pilotstudie och att resultaten därför är svåra att generalisera. I en senare studie, argumenterar Karlsson (2011) för att digitaliseringen och den snabba och ständigt pågående publiceringen av nyheter på Internet, har omförhandlat vilka delar av journalistiken som är synliga för publiken. Med utgångspunkt i Goffmans definitioner av de främre respektive bakre regionerna (se teoretiskt ramverk), menar han att sådant som tidigare skedde i de bakre regionerna nu istället sker i de främre och därmed blir synligt för publiken.

Även Allen (2008) menar att användningen av transparens kan förstås som en reaktion på ett nytt och förändrat medielandskap, men att det egentligen borde betraktas som ett självändamål och implementeras i det journalistiska arbetet därför att det är etiskt riktigt och kan stärka journalistikens demokratiska funktion – inte för att det gynnar journalistyrkets status eller redaktionens trovärdighet. Detta eftersom att det inte kommer att fungera legitimerande i längden. Slutligen skriver han att användandet av transparens inom journalistiken inte är oproblemiskt, eftersom det kan utsätta journalisterna för övervakning och disciplinära åtgärder som motverkar journalistikens målsättningar (Allen 2008:336). En nyare studie av Karlsson,

Clerwall och Nord (2014) stödjer Allens antagande att transparens inte kommer att leda till ökat förtroende för journalistiken. Utifrån en webbaserad, experimentell studie kan de visa på att det i princip inte finns något samband mellan transparens och trovärdighet:

The most crucial finding from this the study is that various practices of transparency have, in fact, almost no effect on source and message credibility. Therefore, transparency cannot, at least not currently based on these results, be considered as an enhancer of journalistic credibility compared to traditional journalistic norms. Transparency will neither revolutionize or reform journalism's credibility in short or middle-long terms. (Karlsson, Clerwall och Nord 2014:674f)

Däremot finns det inget som tyder på att ökad transparens skulle leda till ett minskat förtroende för journalistiken. Slutligen påpekar Karlsson, Clerwall och Nord (2014) att eftersom transparens inte leder till att publikens förtroende för journalistiken ökar, har transparens endast begränsad användning som en ny yrkesnorm för journalistkåren. De lämnar däremot dörren öppen för att användningen av transparens, på längre sikt, skulle kunna ha effekt på publikens uppfattning av journalistikens trovärdighet, men att det inte är möjligt att uttala sig om det inom ramen för deras studie (Karlsson, Clerwall och Nord 2014:675).

3.2 Transparens i det nya medielandskapet

En tänkbar förklaring till behovet av transparens är att i och med Internets utbredning är det inte längre endast journalisterna själva som kan svara på om deras rapportering lever upp till de ideal som de säger sig följa. Informationen som sprids kommer alltid att granskas av någon (Singer 2007:90) och i ett sådant medi klimat skulle transparens kunna vara ett sätt att behålla publikens förtroende. Men överlag saknas det empiriska studier som visar att så är fallet och än så länge tycks det inte finnas tillräckligt med forskning om hur transparensidealet tolkas av enskilda journalister och huruvida det påverkar deras arbete och yrkesidentitet. I nuläget har endast ett fåtal studier genomförts (Karlsson 2012:105).

Ett exempel är Hellmueller, Vos och Poepsel (2013) som har gjort en studie av journalisters kulturella kapital och i vilken omfattning de bekänner sig till olika ideal. Den visar att transparensidealet förvisso tycks ha haft ett visst genomslag, men att äldre normer kopplade till objektivitet fortfarande är aktuella. Vilka som är mest relevanta för den enskilde journalisten verkar snarare bero på en rad faktorer som kön, ålder och antal år i branschen. Ytterligare ett exempel är Groenhart och Bardoel (2012) som i sin studie ställer frågorna vad transparens betyder för professionella journalister och hur det påverkar den journalistiska processen. Resultatet visar att graden av transparens skiljer sig mellan olika medieslag och organisationer. Det visar dessutom att journalister i viss utsträckning använder sig av motsatt metod: de döljer medvetet sin arbetsprocess och försöker släta över kunskapsluckor. Men motivet är detsamma, att försök *framstå* som trovärdig. I sin efterföljande analys av intervjuerna strukturerar de

argumenten för transparens i tre kategorier: *produktion*, *aktör* och *dialog* (Groenhart & Bardoel 2012:7f). Det handlar alltså om redovisning av hur produktionen har gått till, öppenhet med vem journalisten är och interaktion med publiken. Här bör det dock tilläggas att de menar att dialog med publiken inte i sig självt är transparens, utan snarare en mekanism som uppmuntrar transparens (Groenhart & Bardoel 2012:9).

Chadha och Koliska (2015) ställer liknande frågor i sin studie av journalisters förståelse och användning av transparens i det dagliga arbetet. Utifrån djupintervjuer med verksamma amerikanska journalister drar de slutsatsen att trots att digitaliseringen av nyhetsförmedlingen har möjliggjort större transparens, finns det bland journalister endast en begränsad vilja att faktiskt vara öppen med arbetsprocessen. De menar att journalister generellt inte har accepterat uppfattningen att transparens har kommit att ersätta objektiviteten som yrkesideal. Snarare än att vara en ny norm, används transparens i många fall som en medveten strategi för att framstå som öppen med arbetsprocessen – utan att man egentligen är det (Chadha och Koliska 2015:226f).

3.3 Sammanfattning av tidigare forskning

Mycket av den tidigare forskningen är normativ och handlar om hur transparens skulle kunna stärka journalistikens trovärdighet. Däremot har det bara gjorts ett fåtal studier om i vilken utsträckning transparensidealet faktiskt har anammats av journalister och hur det i så fall har förändrat deras dagliga arbete. Karlsson (2012) uppmärksammar, som tidigare nämnts, bristen i sitt kapitel i *Medierna och demokratin*: ”Hittills finns det relativt lite forskning om transparensidealets genomslagskraft” (Karlsson 2012:105). Liknande formuleringar förekommer i flera av studierna av transparens – och många av författarna pekar på bristen på empiriska studier.

Viljan – och kanske även kravet – att vara transparent kan komma att förändra journalistiken och i så fall även journalistrollen. Men, likt Allen (2008) har argumenterat för, är det inte nödvändigtvis en förändring som kommer att ske smärtfritt eller endast vara av godo. Karlsson, Clerwall och Nord (2014) har dessutom pekat på att implementeringen av transparens i det journalistiska arbetet inte nödvändigtvis leder till den ökade trovärdighet för journalistiken som såväl forskare som journalister själva har hoppats på.

Sammantaget är det i nuläget inte självklart hur transparens ska förstås i en journalistisk kontext eller hur det ska implementeras i det dagliga arbetet. Det är också oklart vilka effekter det faktiskt kommer att ha på journalistiken. Ytterligare forskning på området skulle förhoppningsvis kunna visa på vad som kan tänkas konstituera den framtida journalistens yrkesroll – och om ökad transparens är en del av den yrkesrollen. Elliot (2009) har argumenterat för att ett paradigmskifte inom journalistiken är på väg, men det är än så länge inte belagt i vilken utsträckning som ökad transparens och öppenhet är en del av den utvecklingen. Eftersom journalistyrket endast kan betecknas som en semiprofession, är journalister tvungna att ständigt försvara eller omförhandla

sina yrkesnormer för att rättfärdiga sin professionella identitet (Nygren 2008:16f). Därför måste även forskningen om journalistrollen förbli i rörelse, annars riskerar den att förlora sin relevans. I nästa del av uppsatsen diskuterar vi det teoretiska ramverk som vi har använt oss av för att försöka förstå och kontextualisera denna förändring av yrkesrollen – och vilken roll transparens kan tänkas spela i den utvecklingen.

4. Teoretiskt ramverk

4.1 Definitioner och journalistiska ritualer

4.1.1 Michael Karlssons transparensritualer

Journalistiken är beroende av att särskilja sig från andra typer av kommunikation, eftersom den skapar legitimitet genom att påstå att det endast är journalistiken som arbetar för att få fram sanningen. Genom att det journalistiska arbetet sker enligt särskilda rutiner blir *information* till *journalistik*. Det är utifrån dessa rutiner som det journalistiska arbetet bedöms, såväl av publiken som av journalisterna själva. Men för att rutinerna ska ha giltighet måste de förmedlas till allmänheten. De måste dessutom förstås och accepteras av publiken som särskilda rutiner unika för journalistiken för att kunna ha en legitimerande funktion (Karlsson 2010:536).

Karlsson (2010) benämner därför dessa rutiner som *ritualer* eftersom de måste utföras framför en publik för att få mening. Han gör det med utgångspunkt i Tuchmans (1972) forskning och menar att den nya journalistiska normen *transparens* står inför samma dilemma som den mer väletablerade normen *objektivitet*: nämligen att översätta ett abstrakt begrepp till praktiska yrkesrutiner som kan användas i det dagliga arbetet och förmedlas till publik och kollegor i branschen. Först när det abstrakta begreppet *öppenhet* kan översättas till konkreta ritualer, kan transparens fungera som en ny yrkesnorm som legitimerar journalistiken och skapar trovärdighet för redaktionerna. På liknande grunder, menar Allen (2008) att transparens kan betraktas som en ny etik som journalistiken anammat för att legitimera sin yrkesutövning. Även han drar paralleller till hur objektiviteten historiskt har använts och åberopats av journalister:

Following Abbott, transparency can be seen as an ethic that journalism has enlisted as a way to increase its power and standing within society. It would not be the first time that journalism has enlisted a change in practice to establish jurisdiction. For example, Michael Schudson suggests that journalists used objectivity to separate themselves from the work done by publicity agents (1978, p. 133ff).

(Allen 2008:325).

4.1.2 Avslöjande transparens

Avslöjande transparens (disclosure transparency) har beskrivits som en metod där nyhetsproducenterna redogör för under vilka former nyheterna produceras. Här kan man exempelvis tala om hur nyhetsvärderingen går till, hanteringen av källor, eventuella felaktigheter vad gäller fakta och diverse andra journalistiska beslut som har format processen. Det kan även handla om att länka till dokument, källor eller material som har legat till grund för den journalistiska processen (Karlsson 2010:537f). Avslöjande transparens är alltså transparens som huvudsakligen *kommuniceras* till publiken.

4.1.3 Deltagande transparens

Deltagande transparens (participatory transparency) syftar på tekniker där publiken på olika sätt bjuds in och får delta i olika skeden av nyhetsproduktionen. Deuze (2005) beskriver det på följande sätt: “the increasing ways in which people both inside and external to journalism are given a chance to monitor, check, criticize and even intervene in the journalistic process” (Deuze 2005:455). Enkelt uttryckt kan man säga att deltagande transparens syftar på alla de funktioner där publiken ges möjlighet att antingen direkt eller indirekt *påverka* nyhetsproduktionen (Karlsson 2010:538). Detta kan ske, till exempel, genom kontakt med publiken på sociala medier eller andra plattformar för publikdialog.

4.2 Journalistik som profession

4.2.1 Bakgrund – framväxten av journalistprofessionen

Vid mitten av 1900-talet började journalistiken att professionaliseras. Journalistiken var inte längre bara en yrkespraktik, utan ett yrke som kom att organiseras kring en uppsättning normer och ideal. Idén om en oberoende journalistik fri från ägare, stat och politik etablerades och journalistiken fick ett demokratiskt samhällsuppdrag (Djerf-Pierre & Wiik 2012:176).

Föreställningen om journalistik som en profession, likt jurist och läkare, kritiserades dock från flera håll. Bland annat menade man att journalistkåren hade för låga utbildningskrav, lägre grad av autonomi och inga egna eller särskilda kunskapsområden. Däremot kunde man peka på vissa tydliga professionaliseringstendenser inom journalistkåren, och i början av 1970-talet började man prata om journalistik som en *semiprofession* (Djerf-Pierre & Wiik 2012:179).

Kärnan i de journalistiska professionaliseringssträvandena är att gemensamma yrkesnormer och yrkesideal befästs inom journalistkåren, och att journalistik kan ses som en ideologi – journalistiken kan alltså förstås i termer av hur yrkesutövarna själva skänker mening till sitt yrke. I förlängningen kan professionaliseringen av journalistiken både fungera som en legitimerande funktion och tänkas ha en självdisciplinerande effekt (Djerf-Pierre & Wiik 2012:180f). En förståelse av hur journalister legitimerar sin yrkesutövning är därför nödvändig för att förstå hur transparens kan komma att påverka deras yrkesidentitet. Även själva användandet av transparens kan tänkas vara en del av denna legitimering: “transparency has become a weapon in the battle over professional jurisdiction” (Allen 2008:335).

4.2.2 Journalistik – en profession?

Den amerikanska professionsforskningen lyfter fram fyra drag som är karakteristiska för alla professioner: att de har autonomi över sitt kunskapsområde och besitter ett särskilt kunskapsmonopol, att de kan ta självständiga beslut i det dagliga arbetet, att de har en särskild etik som regleras genom yrkesregler och intern granskning och att de har yrkesorganisationer

som värnar professionens autonomi (Nygren 2008:12). Men utöver dessa fyra utmärkande drag ska yrket även kännetecknas av en strävan att arbeta för något bortom ekonomisk vinning och för det allmännas bästa (Nygren 2008:13). Att journalistiken, trots att den uppfyller flera av kriterierna för att betraktas som en profession, endast ses som en semiprofession beror delvis på att det skulle strida mot yttrande- och tryckfriheten att endast "legitimerade" journalister fick publicera sig på den offentliga arenan. Det går även att argumentera för att det beror på att journalistiken aldrig har haft ett självklart kunskapsmonopol, att det finns flera vägar in i yrket och inga givna utestängningsmekanismer. På samma sätt går det att ifrågasätta om alla journalister verkligen har eller bör ha samma samhällsuppdrag (Nygren 2008:16f, Djerf-Pierre & Wiik 2012:180f).

4.2.3 Deprofessionaliseringen av journalistyrket

Nygren (2008) argumenterar för att journalistyrket de senaste 15 till 20 åren har kommit att deprofessionaliseras. Den digitala utvecklingen har inneburit att journalistiken har förlorat sitt viktigaste kunskapsmonopol, nämligen möjligheten att publicera sig på den offentliga scenen, och numera behöver man inte vara journalist för att publicera nyheter. Det har därför blivit svårare att säga vem som är journalist och vem som inte är det (Nygren 2015:74, 159, Djerf-Pierre & Wiik 2012:180). Ytterligare en utmaning är att kommersiella krafter har kommit att förskjuta journalistikens inriktning från det allmännas bästa till ett ökat fokus på ekonomisk vinst. Det går emot den professionella logikens altruistiska strävan. Slutligen har professionens gränser kommit att bli alltmer flytande eftersom många – framförallt unga – journalister är tvungna att arbeta med såväl traditionell journalistik som kommersiell uppdragsjournalistik för att kunna försörja sig (Nygren 2015:74). Sammantaget innebär denna utveckling att journalistiken och journalisterna riskera att hamna i en förtroendekris hos allmänheten:

Den särställning en profession har med sitt kunskapsmonopol och utestängning av andra kan bara försvaras inför allmänheten om det finns en förtroende för att professionen arbetar för "det allmännas bästa". [...] Även om de professionella institutionerna finns kvar, så tappar den professionella logiken sitt inflytande. Detta gör att professionerna förlorar sin trovärdighet i allmänhetens ögon...

(Nygren 2008:157)

Den journalistiska professionens autonomi har också kommit att hotas av Internets utbredning och demokratisering. Numera är det inte endast journalisterna själva som kan granska om de följer de normer och ideal som de säger sig följa, utan vem som helst som tar del av en publicering har även möjlighet att rikta kritik mot den. Publiken kan därför utkräva ansvar av journalisterna på nya sätt och bidra med egna verklighetsbeskrivningar (Nygren 2015:166).

Sammanfattningsvis menar Nygren (2008:169) att detta har inneburit att de kollektiva normerna inom journalistyrket har försvagats och att den enskilde journalisten därför i större utsträckning måste ta ansvar för sitt arbete och vilken typ av journalistik denne vill bedriva.

4.2.4 Journalistiken som ideologi

Djerf-Pierre & Wiik (2012) skriver att en annan inriktning inom professionsforskningen är att betrakta journalistiken som en ideologi – att själva påståendet att journalistyrket är en profession i sig självt har en självreglerande funktion och fungerar som ett sätt att disciplinera yrkesutövarna. Anledningen skulle vara att “journalistikens ökade makt i samhället har skapat behov av att både legitimera maktanspråken och att utöva social kontroll av yrkesutövarna” (Djerf-Pierre & Wiik 2012:180).

4.3 Det dramaturgiska perspektivet

Det dramaturgiska perspektivet är en teori av sociologen Erving Goffman som syftar till att förklara den mellanmännsliga interaktionen. Goffman menar att olika vardagliga ageranden kan jämföras med en teaterföreställning där vi påtar oss olika roller för att göra intryck på en publik. Ett intryck som huvudsakligen tjänar till att framställa oss i en fördelaktig dager. Detta kallar han *intrycksstyrning* – en metod för att skapa och stärka intryck (Goffman 2009:182f). Goffman menar att vi ständigt träder in i olika roller och iscensätter rollframträdanden, såväl i vardagslivet som i det professionella livet. Intrycksstyrning blir, till exempel, ett viktigt inslag när man jobbar som representant inom olika serviceyrken:

För det första händer det ofta att framträdandet huvudsakligen tjänar till att uttrycka det karaktäristiska för den uppgift som ska utföras och inte det karaktäristiska för den agerande. Sålunda finner man att serviceyrkenas representanter, vare sig de hör till de akademiska yrkena, byråkratin, affärsvärlden eller hantverksyrkena, livar upp sitt manér med rörelser som uttrycker sakkunnighet och integritet, men likgiltigt vad deras manér säger om dem är dess främsta syfte ofta att säkerställa en fördelaktig definition av deras service eller produkt. (Goffman 2009:73)

Goffman menar vidare att vardagslivet består av olika regioner. Några är offentliga – *de främre regionerna*, medan andra är privata – *de bakre regionerna*. De främre regionerna är den plats där framträdandet äger rum, där en individ med hjälp av sitt framträdande försöker styra publiken och ”ge ett intryck av att hans aktivitet i regionen upprätthåller och förkroppsligar vissa normer” (Goffman 2009:97). I en journalistisk kontext kan det handla om att man med hjälp av olika tekniker i framträdandet av sin roll som journalist vill framstå som objektiv, korrekt och trovärdig – eller för den delen transparent – inför sin publik.

De bakre regionerna är en mer begränsad plats där publiken inte är närvarande och där individen kan planera och justera sitt framträdande. Goffman jämför de bakre regionerna med

”bakom kulisserna” i teatervärlden där ”man kan ändra på scenkostymer och granska dem med tanke på eventuella skavanker [...] gå igenom sitt framträdande, gallra bland alla stötande uttryck när ingen publik är närvarande som kan bli kränkt av dem” (Goffman 2009:101f). Den redaktionella arbetsplatsen kan här betraktas som en bakre region i det journalistiska rollframträdandet. Det är den plats där journalisterna väljer vinklar, förvarar och hanterar källmaterial, diskuterar presentationstekniker och gör ett urval bland vad som ska publiceras och därmed bli en del av den journalistiska produkten, men också av sin yrkesroll som journalist. Tillträdet till de bakre regionerna är begränsat för publiken för att skydda framträdandets hemligheter (Goffman 2009:103).

Journalistikens yrkesrutiner, som att använda sig av flera källor och låta båda sidor av en konflikt komma till tals, kan ses som exempel på hur olika ideal internaliseras och blir en del av det dagliga arbetet och av iscensättningen av journalisten som profession. Rutinerna omvandlas till ritualer som kommuniceras till en publik, vilket i sin tur kan hjälpa journalisterna att skapa legitimitet och framställa sig själva på ett fördelaktigt sätt som objektiva och trovärdiga. I fallet med transparens är det ännu oklart hur idén om öppenhet ska överföras till praktiska ritualer. Karlsson (2010) uttrycker det på följande sätt:

Similar to rituals of objectivity, the rising journalistic norm of transparency faces the same challenges – namely how to translate the overarching notion of openness (Plaisance, 2007; Singer, 2007) into rituals that can be used in everyday journalistic work and be communicated to, understood and accepted as journalistic routines by the audience and peers. If this is achieved, transparency can serve the dual function (Allen, 2008) of serving as a system of accountability and a way of increasing legitimacy with citizens.

(Karlsson 2010:536)

Goffmans teori om *intrycksstyrning* kan hjälpa oss förstå hur journalister genom nya transparensritualer försöker skapa legitimitet hos publiken. Väljer man att betrakta en redaktion med Goffmans perspektiv kan man tänka sig att den journalistiska produkten är en del av de *främre regionerna*, medan den redaktionella processen bakom denna produkt hör hemma i de *bakre regionerna*. Karlsson (2011) har med hjälp av Goffmans teorier beskrivit hur uppdelningen mellan främre och bakre regioner har sett ut i ett traditionellt nyhetsmedium:

The gathering and processing stages are performed in the backstage area, concealed from the audience. The final product is then distributed, moving it to the frontstage area, where the audience consumes the news product.

(Karlsson 2011:282)

Utifrån denna beskrivning, kan man dra slutsatsen att det tidigare har funnits en skarp linje mellan det arbete som sker bakom kulisserna och det material som når nyhetskonsumenten. Karlsson (2011) skriver att både journalistens och publikens roll traditionellt sett har varit tydlig –

journalisten har varit en “sanningssägare” och publiken har svarat med varierande grader av tillit (ibid.). I det digitala medielandskapet kan dessa roller däremot komma att omförhandlas. Vad vi är intresserade av i vår studie är huruvida denna uppdelning har kommit att suddas ut – eller omförhandlas – som ett resultat av nya yrkesideal och en ny transparensnorm. I vilken utsträckning skiljer den enskilde journalisten på arbetet i de bakre respektive de främre regionerna – och varför? Är transparens en reaktion på medielandskapets förändrade villkor eller ett medvetet försök att på nytt vinna publikens förtroende? I slutändan handlar det om *hur* journalister framställer sig själva och *varför* de gör det.

4.4 Applicering av teori

Utgångspunkten för vår studie är att journalistiken har ett intresse av att framställa sig som en självständig profession och därmed avgränsa sig mot andra närliggande yrken och informationskanaler i syfte att skapa legitimitet och trovärdighet för sin yrkesutövning. För att försöka förstå hur detta fungerar, grundar sig vår analys i professionsteori. Men eftersom det handlar om en kommunikativ process som sker framför och i samspel med en publik, har vi tagit hjälp av Goffmans dramaturgiska perspektiv när vi gjort vår tolkning av resultatet. Det har underlättat vår förståelse av hur journalister förändrar sina *framträdanden* för att bättre svara mot de nya förväntningar som finns på hur en professionell journalist ska agera, samt hur det nya medielandskapet omförhandlat vad som sker framför en publik och vad som inte gör det. Vidare har Karlssons tidigare forskning fungerat som en språngbräda för att resonera kring hur journalistiska praktiker omvandlas till ritualer som kan förmedlas till allmänheten. Sammantaget handlar det alltså om att försöka förstå hur *professionella strävanden* yttrar sig i *kommunikativa handlingar*. Transparens är ett begrepp som endast får mening i relation till en potentiell publik: det går bara att agera transparens om det finns någon som kan ta del av den öppenheten. Att vara transparent är således ett *agerande* och det är för att kunna förstå den typen av agerande som vi har använt oss av de tidigare nämnda perspektiven och teorierna.

För att förtydliga: vår studie vilar på tanken om journalistiken som ett yrke med professionssträvanden. Ökad transparens kan vara ett sätt att stärka journalisters professionella identitet. Men för att förstå *hur* – och kanske också *varför* – det fungerar har vi använt oss av Goffmans dramaturgiska perspektiv. Det har hjälpt oss förklara de intervjuade journalisternas svar – och att ett ge ett tänkbart svar på varför, eller varför inte, de använder sig av transparens i sin yrkesutövning. Slutligen har Karlssons teoretiska perspektiv gett oss en möjlig förklaring på hur enskilda medarbetares agerande kan omsättas i gemensamma ritualer. Sammanfattningsvis har vi alltså analyserat materialet i tre steg. Det kan, något förenklat, beskrivas på följande sätt:

1. Hur förhåller sig de intervjuade journalisternas svar till synen på journalistiken som profession (professionsteori)?

2. Vad syftar de beteenden som de intervjuade journalisterna har beskrivit till (Goffmans dramaturgiska perspektiv)?

3. I vilken utsträckning kan dessa beteenden förstås som kollektiva journalistiska ritualer (Karlssons transparensritualer)?

Givetvis går perspektiven in i varandra och går inte alltid att skilja åt. Poängen är att de alla syftar till att ge svar på frågan: *hur inverkar transparens på den journalistiska yrkesidentiteten och det journalistiska arbetet?* För att kunna svara på den frågan har vi använt oss av en kvalitativ ansats och genomfört intervjuer med verksamma undersökande journalister. Hur vi har gått tillväga och varför vi har valt just denna metod, beskrivs och diskuteras i uppsatsens nästa del.

5. Metod

5.1 Datainsamling

I syfte att besvara studiens frågeställning har vi genomfört kvalitativa djupintervjuer med sju verksamma journalister som på olika sätt arbetar med undersökande journalistik. Valet av metod motiverades av att vi var intresserade av hur journalisterna själva uppfattar och förhåller sig till begreppet transparens. Vi ville få en inblick i intervjupersonernas *livsvärld* och försöka förstå hur de knyter en särskild mening till begreppet transparens och använder sig av detta i det dagliga arbetet (Hartman 2004:106). Under intervjuerna använde vi oss av en semistrukturerad intervjuguide (se bilaga 1). Det innebar att vi utgick från noga formulerade frågor, men var öppna för nya riktningar som intervjun kunde tänkas ta och ställde följdfrågor vid behov (Kvale & Brinkmann 2009:146). Vi ställde även mer specifika frågor relaterade till respektive journalist och dennes arbetsplats. Intervjuguiden var utformad efter tre huvudsakliga teman:

1. relationen till transparens som norm
2. implementering av transparens i det dagliga arbetet
3. samspelet med andra normer och ideal

Majoriteten av intervjuerna kom att kretsa kring det andra temat och frågan hur intervjupersonerna använder sig av transparens i det journalistiska arbetet. Utgångspunkten för dessa intervjufrågor var Karlssons (2010) tidigare forskning i vilken han, som tidigare nämnts, definierat två typer av transparens: *avslöjande* – öppenhet med arbetsmetod, källmaterial och nyhetsvärdering, och *deltagande* – olika metoder för att göra publiken delaktig i arbetsprocessen (Karlsson 2014:669). Alla sju intervjuade journalister godkände att vi spelade in intervjuerna.

5.2 Analys av insamlat material

När datamaterialet väl var inhämtat och det var dags för oss att analysera det började vi med att transkribera intervjuerna. Transkribering av inspelade intervjuer är en tidskrävande process som inte är helt oproblematisk. Det är en tolkande process där man översätter ett muntligt tal till en skriven text, vilket kan innebära att naturliga inslag som tonfall och kroppsspråk riskerar att gå förlorade i texten (Kvale & Brinkmann 2009:194). Väl medvetna om dessa problem, försökte vi göra en så noggrann transkribering som möjligt. Vartenda uttryck, skratt och utfyllnadsord, varenda omformulering och paus, skrevs ut så som det förekom i ljudinspelningarna för att vi i analysarbetet lättare skulle kunna tolka det som våra intervjupersoner berättade och den kontext i vilken det sades. Men eftersom tonvikten i studien låg på innehållet har vi varit restriktiva med att skriva ut språkliga annotationer, vilket är vanligt när man exempelvis gör narrativa intervjuer och vill komma så nära talspråket som möjligt (Kvale & Brinkmann 2009:169). Den främsta anledningen till detta har varit vår begränsade tid och vårt omfattande intervjumaterial.

För att koda och analysera materialet började vi med att göra en så kallad *förkodning*. Detta innebär att vi läste igenom de transkriberade intervjuerna var för sig och noterade återkommande teman och uttryck (Layder 1998:53). Syftet var dels att göra datamaterialet mer hanterbart och ge oss en grund för den kommande tolkningen. Ur detta material växte ett par teman och kategorier fram. När kategorierna väl var skapade kunde vi börja arbetet med att tolka materialet (Hartman 2004:288).

5.3 Urval

I ett försök att avgränsa vad och vilka som inbegrips i begreppet undersökande journalistik, har vi tagit del av Nationalencyklopedins definition:

undersökande journalistik, *grävande journalistik*, journalistik som syftar till att på ett mer grundläggande sätt än dagsjournalistiken belysa ett fenomen, ofta i avsikt att avslöja oegentligheter. [...] Typiskt för undersökande journalistik är att den tillåts arbeta med en långsiktig inriktning.

(Nationalencyklopedin 2016)

Givetvis kan definitionen ifrågasättas och det finns inte alltid en tydlig gräns mellan nyhetsjournalistiken och den undersökande journalistiken. Men för att kunna genomföra vår studie, har vi varit tvungna att avgränsa vad och vem som inbegrips i begreppet – och denna avgränsning har vi gjort utifrån Nationalencyklopedins enkla men funktionella definition.

Med tanke på att journalistisk transparens är en relativt ny företeelse och kan tänkas vara av större vikt för redaktioner som arbetar med undersökande journalistik och avslöjanden – eftersom trovärdighet är extra viktig för dem – valde vi att uteslutande intervjua journalister som arbetar med den typen av journalistik (Groenhart & Bardeel 2012:7). Det främsta argumentet för detta urval är att den undersökande journalistiken är agendasättande och resurskrävande.

Dessutom hänger framväxten av den undersökande journalistiken nära samman med journalistyrkets professionalisering – och den skiljer sig från daglig nyhetsrapportering på så sätt att det är redaktionerna själva som drar slutsatser som ofta baseras på ett omfattande researcharbete. Detta till skillnad från nyhetsjournalistiken som oftast handlar om att ställa olika källor mot varandra och sammanfatta eller förklara ett skeende. Här drar journalisterna vanligtvis inga egna slutsatser (Weibull & Wadbring 2014:258). Man kan därför anta att trovärdighet och korrekthet är extra viktigt för journalister som bedriver en undersökande verksamhet.

Utifrån det gjorde vi ett urval baserat på var vi trodde att den specifika kunskapen vi var intresserade av fanns. Det kan därför sägas vara ett ändamålsenligt urval. Detta eftersom vi inte var intresserade av att kartlägga samband mellan ett större antal individer, utan just av den specifika kunskapen hur undersökande journalister förhåller sig till transparens i sitt dagliga arbete utifrån ett så brett spektrum som möjligt (Hartman 2004:245). Vi kan också sägas ha använt oss av ett *snöbollsurval*, vilket innebär att våra initiala intervjupersoner hjälpte oss att hitta

ytterligare intervjupersoner (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson & Wångerud, 2012:189). Detta för att försöka komma i kontakt med personer som besitter den specifika kunskap vi var intresserade av. I vår studie handlade den kunskapen om hur de intervjuade journalisterna tolkar begreppet transparens, hur de förhåller sig till det och hur det implementeras i deras dagliga verksamhet.

En av de redaktioner vi intresserade oss för, var den nyligen startade SVT Dold som är ett undersökande samhällsprogram för en yngre publik. De säger sig arbeta aktivt mot och med publiken och på deras hemsida skriver de: "Påverka vad som ska granskas och följ reportrarnas arbete i sociala medier." Vi tyckte det var intressant att prata med en redaktion som så tydligt går ut med att öppenhet är en del av deras programidé.

Vi genomförde även intervjuer med två journalister verksamma på Uppdrag granskning. Detta eftersom Uppdrag granskning är en ledande redaktion för svensk grävande journalistik, har stor genomslagskraft och därför kan anses vara agendasättande. De säger sig dessutom arbeta aktivt med transparens och öppenhet. Ett exempel på detta är UG-referens, en avdelning på deras hemsida där de i samband med varje avsnitt publicerar fullständiga manus och länkar till det källmaterial som ligger till grund för granskningen. Flera av våra andra intervjupersoner ansåg dessutom att Uppdrag granskning är ledande i utvecklingen mot en mer öppen och transparent, undersökande journalistik.

För att ytterligare bredda urvalet, och förhoppningsvis få in fler perspektiv på transparens, genomförde vi också intervjuer med undersökande journalister på två lokaltidningar – Borås Tidning och Göteborgs-Posten. Det var intressant att undersöka om arbetet med transparens skiljer sig mellan olika medieslag och om det finns skillnader mellan nationella och lokala medier. Vi utgick ifrån att såväl själva mediet – som redaktionens närhet till publiken – kunde inverka på hur transparens uppfattas av journalisterna och i vilken utsträckning det implementeras i deras arbete. Det var även tänkbart att faktorer som redaktionens sammansättning, storlek och ekonomiska förutsättningar skulle påverka relation till begreppet.

Vi intresserade oss också för Dagens Arbete och deras undersökande journalistik, i huvudsak eftersom det är en facktidskrift och därför har annorlunda förutsättningar än de andra redaktioner som vi intresserade oss för. Det handlar framförallt om att de har en annan relation till dem som de granskar. En facktidskrift kan nämligen hamna i positionen att de behöver granska dem som bekostar själva journalistiken: fackorganisationerna.

En sista redaktion vi valde, var den relativt nystartade Blank Spot Project som arbetar med medborgarfinansierad undersökande journalistik med fokus på utrikesfrågor. Detta eftersom de, i samband med publiceringen av sina reportage, redovisar vad de insamlade pengarna har gått till och hur reportaget har genomförts. I många fall håller reportern dessutom kontakt med läsarna under själva reportageresan via medlemsexklusiva facebookgrupper. Läsarna bjuds in att ställa frågor och, om möjligt, bidra med tips och vara med i själva utformningen av reportaget.

Inom ramen för detta urval av redaktioner, har vi försökt att intervjua journalister som befinner sig på olika nivåer i den redaktionella hierarkin. Detta enligt principen om *maximal variation* (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson & Wängnerud, 2012:260) och eftersom vi antog att journalister på olika positioner skulle kunna bidra med olika förståelser av begreppet transparens och därmed öka mängden kunskap. Journalister i chefs- eller redaktörspositioner skulle kunna tänkas ha en bättre förståelse för de riktlinjer och normer som styr redaktionerna, medan reportrarna ställs inför utmaningen att förvalta dessa i det dagliga journalistiska arbetet. Det var alltså ett försök att närma sig det glapp som kunde tänkas finnas mellan ideal och praktik.

5.4 Intervjupersoner

De intervjuade journalisterna som utgjorde det empiriska materialet var mellan 25 och 64 år gamla. Fyra av dem var män och tre kvinnor. Många av dem hade arbetat länge som journalister, med undantag för Michael Verdicchio på Göteborgs-Posten, och många av dem hade arbetat både som reportrar och som olika typer av redaktörer och chefer. I nuläget arbetade alla med undersökande journalistik på något sätt, antingen i chefsposition eller som reporter. Fyra av de intervjuade journalisterna arbetade som reportrar – resterande som redaktör, redaktionschef eller projektledare. Bortsett från Emanuel Sidea, som var verksam som frilansjournalist, hade alla vi intervjuade en fast anställning på en journalistisk arbetsplats i traditionell bemärkelse. Nedan följer en lista på alla de undersökande journalister som vi intervjuade och som låg till grund för vår studie:

1. Nils Hansson, 64 år, projektledare på Uppdrag granskning
2. Lina Makboul, 43 år, reporter på Uppdrag granskning
3. Emanuel Sidea, 32 år, frilansjournalist för Blank Spot Project
4. Hannele Parviainen, 55 år, grävreporter på Borås Tidning
5. Michael Verdicchio, 25 år, grävreporter på Göteborgs-Posten
6. Martin Sundborn, 52 år, redaktör på SVT Dold
7. Gunilla Ericsson, 55 år, redaktionschef på Dagens Arbete

5.5 Etiska riktlinjer

Eftersom studien är kvalitativ och bygger på intervjusvar från respondenter har det varit nödvändigt för oss att ta hänsyn till de forskningsetiska riktlinjer som Vetenskapsrådet förespråkar. Dessa grundläggande principer är *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* och *nyttjandekravet*.

Informationskravet innebär att deltagarna ska informeras om studiens syfte, vad deras medverkan innebär och att de när som helst kan avbryta sin medverkan. Samtyckeskravet innebär att deltagarna i undersökningen har rätt att bestämma över sitt medverkande, hur länge de ska delta och på vilka villkor (Vetenskapsrådet 2002:7f). Enligt dessa principer inledde vi varje

intervju med att berätta för intervjupersonen vad studien handlade om, vad vi var intresserade av att få svar på, vad deras medverkan innebar och huruvida de godkände att vi bandade intervjun. Således kan vi hävda att vi levde upp till kravet om informerat samtycke.

Konfidentialitetskravet hänger samman med frågan om offentlighet och sekretess, och blir särskilt viktigt när det handlar om uppgifter som kan uppfattas som etiskt känsliga (Vetenskapsrådet 2002:12). Eftersom vårt intervjumaterial utgår från öppna redaktionella principer och respondenternas förhållningssätt till dessa har vi gjort bedömningen att det inte är av etiskt känslig karaktär.

Nyttjandekravet handlar om att insamlade uppgifter om enskilda personer bara får användas för forskningsändamål, och inte för kommersiellt bruk eller i andra icke-vetenskapliga syften. Detta innebär att personuppgifter inte får säljas eller lånas ut till företag för att användas i marknadsföringssyfte. Väl införstådda i ovan nämnda forskningsetiska principer anser vi att vår studie lever upp till de etiska riktlinjer som Vetenskapsrådet förespråkar.

5.6 Diskussion av metod och urval

Valet av en kvalitativ metod hänger samman med det faktum att transparens är ett så pass nytt begrepp inom journalistiken och att det finns begränsat med forskning på området. Att använda oss av en kvantitativ ansats hade därför varit svårt, dels på grund av att det finns lite på förhand insamlad data om transparens och dess effekter för journalisterna och deras publik, och dels på grund av att det hade varit svårt för oss att designa enkäter som fångar in ett sådant öppet begrepp som transparens. Vi ansåg därför att det lämpligaste sättet att angripa problemformuleringen var genom att försöka skapa en djupare förståelse för hur journalister resonerar kring begreppet transparens, och därmed förhoppningsvis få en inblick i deras livsvärld. Det vill säga, vi var intresserade av vilken mening journalisterna själva ger till begreppet transparens (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson & Wängnerud, 2012:252).

Valet av en kvalitativ metod innebär både förtjänster och brister. Samtidigt som vi har fått en ökad förståelse för hur intervjupersonerna förhåller sig till transparens, kan vi inte säga något om hur ofta förekommande användningen av transparens är bland svenska journalister i stort. Det finns således ingen möjlighet att generalisera utifrån resultatet i denna studie. Vi kan bara uttala oss om hur *våra* intervjupersoner resonerar kring begreppet transparens, en studie med andra intervjupersoner hade möjligen kunnat resultera i andra slutsatser (Kvale & Brinkmann 2009:280). Trots detta gör vi bedömningen att en kvalitativ ansats var bäst lämpad för studien med tanke på problemformuleringen och det faktum att studien kan bidra till en ökad förståelse för begreppet transparens och dess tillämpning i det journalistiska arbetet, vilket i sin tur andra forskare kan bygga vidare på.

Det finns således vissa problem med såväl den valda metoden som urvalet. Ett problem med urvalsmetoden är det som ofta diskuteras med så kallade *snöbollsurval*. Eftersom redaktionerna vi

ville studera är relativt slutna arbetsplatser behövde vi kontakta dem för att få access. Det innebar att redaktionerna i vissa fall har tillåtits bestämma vem som vi har fått pratat med. Därför har det funnits en risk för likriktning i urvalet av intervjupersoner – och i förlängningen en risk för att vi inte fått den spridning i materialet som vi strävat efter (Hartman 2004:284). Å andra sidan har snöbollsurvalet också fungerat till vår fördel och hjälpt oss att komma i kontakt med journalister som besitter just den typ av kunskap som har varit relevant för vår studie.

Som tidigare nämnts, fanns det två anledningar till att vi valde att endast intervjua journalister som arbetar med undersökande journalistik. För det första handlade det om att den grävande journalistiken kan tänkas vara mer beroende av trovärdighet och därmed förhåller sig mer aktivt till transparens än nyhetsjournalistiken. För det andra har såväl tidigare forskning som verksamma journalister pekat på att det kan finnas konflikter mellan ökad öppenhet och undersökande journalistik – ett exempel är behovet av att skydda källor och bevara yrkeshemligheter.

5.6.1 Validitet

Begreppet validitet handlar om giltighet och har sina rötter i en mer positivistisk kvantitativ metodteori. Inom samhällsvetenskaplig forskning handlar validitet om huruvida en metod undersöker det den påstås undersöka (Kvale & Brinkmann 2009:264).

Kvale och Brinkmann (2009) menar att validitet genomsyrar hela forskningsprocessen och inte bara handlar om begreppsbyggnad och metod, utan även vem forskaren är som person spelar roll för studiens kvalitet och det resultat som produceras (Kvale & Brinkmann 2009:266). Med utgångspunkt i detta resonemang har vi funderat kring hur våra egna roller som journalister har kommit att påverka resultatet, samt hur vår valda metod och frågeställningar har lyckats fånga in det vi ursprungligen ville undersöka. Eftersom vi har utgått från en kvalitativ ansats med intervjuer som metod, har vi funderat på hur intervjufrågorna var formulerade. Transparens är ett relativt nytt begrepp inom journalistiken som idag inte är vedertaget, och att skriva intervjufrågor som fångar in undersökande journalisters förståelse för begreppet och hur det implementeras i deras dagliga arbete visade sig vara en utmaning. Att vi själva är journalister och har skolats in i ett journalistiskt sätt att genomföra en intervju skulle kunna tänkas påverka resultatet. Även när det kommer till själva analysarbetet skulle vårt professionella perspektiv kunna stå i vägen för en mer öppen tolkning av materialet. Detta eftersom vi troligtvis också – i viss utsträckning – är präglade av samma normer och värderingar som våra intervjupersoner (Hartman 2004:263).

För att försöka undvika dessa fallgropar, ställde vi därför under intervjuerna, åtminstone till en början, öppna frågor av typen: “Vad är transparens enligt dig, vad tänker du på när du hör begreppet?”. Detta för att skapa en förståelse för de intervjuade journalisternas begreppsliga uppfattning av transparens. Beroende på hur väl de lyckades formulera en definition, fortsatte vi därefter att diskutera deras uppfattning av begreppet och implementeringen av det i deras arbete

– alternativt ställde mer konkreta och ledande frågor för att hjälpa dem förstå vad vi var intresserade av i vår studie. I de fall då intervjupersonen hade svårt att förhålla sig till begreppet, gav vi exempel på hur man *skulle kunna* arbeta med transparens eller vad tidigare intervjupersoner hade svarat. De exempel vi gav utgick från de definitioner vi funnit av begreppet i den tidigare forskningen. När vi väl hade lyckats fastställa vad transparens är, var det generellt inga större problem att fortsätta att diskutera hur det används i journalistiken och vilka konsekvenser det skulle kunna tänkas ha. För att förtydliga: den största utmaningen i intervjusituationerna var att definiera vad transparens *är*. Själva begreppet var alltså problematiskt eftersom det i nuläget tycks saknas en entydig definition av dess användning inom journalistiken. Men vi såg även en poäng med begreppets öppenhet, då det var intervjupersonernas egna uppfattningar och användningar av det som vi var intresserade av i vår studie. Det har även varit ett medvetet försök att distansera oss från vår egen roll som journalister genom att konsekvent utgå från intervjupersonernas tolkningar av transparens och på så sätt minimera risken att prägla resultatet.

5.6.2 Reliabilitet

Reliabilitet handlar om forskningsresultatens konsistens och tillförlitlighet, och huruvida samma resultat kan reproduceras vid andra tidpunkter (Kvale & Brinkmann 2009:263). Eftersom vi har gjort en kvalitativ studie som baserat sig på intervjumaterial, har frågan reliabilitet främst handlat om vår intervjuteknik, de transkriberingar som vi har utfört i efterhand samt analysen av resultatet.

Inledningsvis i avsnittet redogjorde vi för att vi har använt oss av en semistrukturerad intervjuguide. Det var alltså samma frågor som ställdes till samtliga intervjupersoner, formulerade på exakt samma sätt. Däremot tillät vi oss att improvisera under intervjun genom att frånga intervjuguiden för att följa upp respondenternas svar med följdfrågor, eller i fall då vi upplevde att intervjupersonerna var otydliga eller gav flyktiga svar, avsiktligt använda oss av ledande frågor för att pröva konsekvensen och tillförlitligheten i det som respondenterna berättade (Kvale & Brinkmann 2009:188). Samtidigt som man bör vara medveten om att ledande frågor kan styra intervjupersonernas svar, och därmed påverka reliabiliteten negativt, argumenterar Kvale och Brinkmann (2009) för att ledande frågor i många fall kan öka reliabiliteten i kvalitativ intervjuforskning genom att pröva tillförlitligheten i intervjupersonens svar och göra det lättare för intervjuaren att tolka svaren på ett korrekt sätt (ibid.).

Som tidigare nämnts, handlar transkribering om överföring från talat språk till skriven text och utgör därmed också ett tolkningsarbete (Kvale & Brinkmann 2009:200f). Ett vanligt sätt att kontrollera utskriftenas reliabilitet är att låta fler än en person transkribera samma avsnitt av en inspelad intervju för att sedan jämföra utskriftena. Det kan då upptäckas vissa skillnader i hur personerna har tolkat det som sagts. Det kan exempelvis handla om hur man har tolkat pauser i samtalet, skratt och ironi. Även ljudinspelningens kvalitet kan påverka utskriften. En

ljudinspelning av dålig kvalitet kan göra det svårare att höra vad som sägs och försvåra tolkningsarbetet och därmed resultera i feltolkningar (ibid.). I vårt fall har vi fått ta hänsyn till den begränsade tid vi har haft och har därmed inte haft möjlighet att transkribera varje intervju var för sig. Däremot bestämde vi oss för att utgå från samma mall gällande transkriberingen. Vi var trogna talspråket och skrev ut intervjuerna precis så som de lät på inspelningarna med särskilda markeringar för skratt och pauser. Då vi båda var närvarande vid en majoritet av intervjuerna – fyra stycken – och sedan transkriberade hälften var, kunde vi även i efterhand diskutera utskriften i relation till den upplevda stämningen som uppstod under genomförandet av intervjuerna. Vad som också är värt att nämna i relation till studiens reliabilitet är att två av intervjuerna – de med Emanuel Sidea och Gunilla Ericsson – gjordes via telefon och tolkningen av dessa saknar därmed vägledning av det kroppsspråk som vanligtvis är en del av intervju (Kvale & Brinkmann 2009:194). Sammanfattningsvis gör vi däremot bedömningen att studien håller god reliabilitet även om det finns vissa brister i utskriften som vi på grund av tidsbrist inte hann reliabilitetskontrollera.

6. Resultat och analys

6.1 Journalisters förståelse av transparens – definitioner och användningsområden

De journalister som vi intervjuade pratade i huvudsak om transparens i termer av *öppenhet* och *uppriktighet*. Transparens kunde, enligt dem, till exempel handla om att vara öppen med vilket material som har legat till grund för en publicering och hur det journalistiska arbetet har bedrivits. Men det kunde även handla om vilka val eller kompromisser som redaktionen eller journalisten tvingats göra under arbetets gång och vem journalisten är. Många poängterade dessutom vikten av ärlighet och öppenhet i kontakten med eventuella intervjupersoner eller källor. Lina Makboul, reporter på Uppdrag granskning, sa:

Transparens är för mig öppenhet och jag tycker det är viktigt att man använder sig av det i journalistiken.

Framförallt att ska man presentera sig ordentligt och berätta var man kommer ifrån när man ringer runt till folk och försöker ta reda på saker.

Flera av de andra intervjuade journalisterna förde liknande resonemang och generellt fanns det en förståelse för transparens som öppenhet – om än olika typer av öppenhet och något varierande tolkningar av begreppet. Det är i linje med de svar Chadha och Koliska (2015:219) fick i samband med sin undersökning. I stora drag går det att urskilja två övergripande tolkningar av transparens: den ena handlar om öppenhet gentemot publiken och redovisning av arbetsmetoder, medan den andra rör ärlighet gentemot källor. Här kommer vi endast att diskutera den förstnämnda, då den bäst svarar mot vår teoretiska definition av transparens. Den andra tolkningen är inte att betrakta som transparens i egentlig mening, eftersom transparens inbegriper att vara *öppen* mot en *publik* – inte bara en annan människa.

Öppenhet mot publiken innefattar båda de typer av transparens som Karlsson (2010) definierar: avslöjande och deltagande transparens. Många av de intervjuade sa att de arbetar aktivt med att hålla kontakt med publiken på sociala medier eller via andra kanaler. Det kunde, bland annat, inbegripa att svara på frågor om en specifik publicering eller ett pågående arbete eller att ta emot kritik och rättelser. Här bör nämnas att de journalister som befann sig högre upp i den redaktionella hierarkin, däremot tenderade att ha en mer utvecklad begreppslig förståelse av transparens, i bemärkelsen att de kunde resonera kring vad det *innebär*, hur det kan eller bör *implementeras i arbetet* och varför, eller varför inte, det är *relevant* för journalistiken. Redaktionschef och redaktörer hade således överlag enklare att formulera en definition av vad transparens innebär och hur de tycker att det bör implementeras i det dagliga journalistiska arbetet. Reportrar, å andra sidan, hade svårare att särskilja det från andra delar av arbetsprocessen. Emanuel Sidea, frilansjournalist för Blank Spot Project, sa:

Jag tänker inte så mycket på det, så jag har inte något jättebra svar. Men det jag kan säga så här på stående fot är att det handlar om att man ska vara ganska tydlig med hur man bedriver sitt arbete och, när man rapporterar en sak, varifrån källorna kommer.

De andra reportrarna som vi intervjuade gav liknande svar. Hannele Parviainen, grävreporter på Borås Tidning, sa även hon “att det handlar om källor” och hur man redovisar dem, medan Michael Verdicchio, grävreporter på Göteborgs-Posten, sa att “det kan handla om att redovisa hur man har gått tillväga för att få fram vissa uppgifter”. Överlag relaterade reportrarna i större utsträckning begreppet till det praktiska journalistiska arbetet och *hur* de själva använder eller skulle vilja använda sig av det. Journalister i redaktörs- eller chefsposition pratade å andra sidan om *varför* de som redaktion *bör använda* eller *använder* sig av det. Förutom något att förhålla sig till i samband med varje publicering, pratade de om transparens som ett pågående arbete för att skapa tillit till journalisterna och förtroende för redaktionen.

Men det fanns även stora skillnader mellan redaktionerna: de som arbetade på redaktioner som arbetar aktivt med transparens, framförallt på Uppdrag granskning och SVT Dold, hade lättare att relatera till begreppet. Transparens kopplades däremot genomgående till andra värderingar som anses vara viktiga för redaktionen och journalistiken – som trovärdighet och tillit. Gunilla Ericsson, redaktionschef på Dagens Arbeta, gav uttryck för en definition av transparens som ligger nära vår inledande teoretiska definition:

Jag tänker att det kanske är tre personer som tittar, men de tre personerna har rätt att ta del av det här. Jag tänker inte att ”är det värt att göra det för att det är så få som kommer gå in?”, utan bara det faktum att alla *kan* gå in om de vill, är jätteviktigt.

Nils Hansson, projektledare på Uppdrag granskning, förde ett liknande resonemang och menade att det är viktigt att publiken i efterhand kan gå in på UG-referens – en samlingssida för material och underlag till Uppdrag granskning tv-reportage – för att granska manus och “underlag till påståenden och uppgifter som vi publicerar i tv-programmet”. Emanuel Sidea, å andra sidan, jämförde transparens i det journalistiska arbetet med akademiskt skrivande:

På sätt och vis kan man ju koppla det till hur akademiskt arbete går till, alltså att någon ska kunna göra ungefär samma sak om de tittar på samma källor. Och det tycker jag är någon slags transparens i det journalistiska, att man inte ska hålla på med massa skumma metoder som andra inte kan använda sig av.

Sammanfattningsvis hade alla de intervjuade journalister någon typ av uppfattning – om än varierande – av vad transparens är och hur det ska implementeras i arbetet. I vilken utsträckning de faktiskt arbetade med det skiljde sig däremot åt mellan redaktionerna och kunde relateras till vilken typ av arbetsplats de var en del av. Vissa redaktioner, till exempel Uppdrag granskning, har

tydliga riktlinjer för hur de ska arbeta med transparens och de intervjuade journalisterna hade därför ett mer aktivt förhållningssätt till begreppet och en klarare bild av hur det ska omsättas i det praktiska arbetet. Andra menade att det är en resursfråga: att öppna upp arbetsprocessen och bjuda in publiken innebär mer jobb för såväl den enskilde journalisten som för redaktionen som helhet. Det är något som helt enkelt inte alltid hinns med.

I synnerhet Uppdrag granskings användande av transparens kan förstås utifrån Karlssons (2010) beskrivning av hur journalistiska yrkesrutiner institutionaliseras och accepteras av publiken. Nils Hansson berättade att när han tillträdde som chef, var ett av hans första beslut att publicera redaktionens interna riktlinjer på Uppdrag granskings hemsida. En sådan publicering möjliggör för journalistiken att särskilja sig från andra typer av information, eftersom den offentliggör de yrkespraktiker som används för att säkerställa innehållets riktighet. Först när publiken blir medveten om rutinerna och accepterar dem, kan de fungera som en måttstock för journalistikens kvalitet (Karlsson 2010:536).

Efter denna korta genomgång av hur de intervjuade journalisterna uppfattade och förhöll sig till transparens, kommer vi att försöka reda ut vad intervjupersonerna menade att transparens innebär för dem i deras yrkesutövning.

6.2 Legitimering av journalistiken – samspelet mellan transparens och trovärdighet

I princip alla de intervjuade journalisterna menade att det finns ett samband mellan transparens och trovärdighet. Lina Makboul sa att det handlar om att publiken ska kunna få svar på frågan "hur har de [journalisterna] kommit fram till det här?". Hon sa:

Om jag hör andra tv-reportage eller lyssnar på något radioinslag, så kan jag bli så här att "vad fan, jag vet inte om jag tror på det där, hur har de kommit fram till det?". Jag tycker att hos oss är det så lätt, man kan gå in på hemsidan, läsa igenom manus, kolla exakt hur man har formulerat sig och vad de säger exakt. Det är för mig transparens. [...] Journalistiken blir mer trovärdig när vi ger tittaren den möjligheten. Och då tror jag att vi får ett större förtroende.

Även Martin Sundborn, redaktör på SVT Dold, ansåg att det finns ett samband mellan transparens och trovärdighet, men sa dessutom att större öppenhet är en nödvändighet i ett medieklimat där många är misstänksamma mot journalister och journalistik:

På sikt tror jag att det kan öka tilltron till journalister. Vi har ett oförtjänt dåligt rykte, tycker jag. Många som tar del av journalistik tycker att det vinklas och tänker att "ni vrider bara till det som ni vill ha det". [...] Om man visar upp att "så här har vi gått tillväga" kan folk få större tillit till journalistiken och då ökar genomslagskraften och möjligheten att få till förändring.

Nils Hansson förde ett liknande resonemang om att det idag finns “en motkraft mot oss, som bara växer och växer” och att redaktionerna därför måste förhålla sig aktivt och transparent gentemot publiken. Han sa:

Förr i tiden var redaktionerna väldigt tillslutna. Ingen kunde ifrågasätta det som publicerades. Det fanns ingen möjlighet att motpublicera som man kan göra idag. Journalistik var envägskommunikation – så är det inte längre, det är tvärtom. Kraven på oss är att det ska finnas en öppenhet och en ständig dialog med publiken – och det blir alltmer så. Det är en väldig skillnad.

Gunilla Ericsson berättade att det finns ytterligare tryck på dem eftersom de är en fackförbundstidning och ofta blir anklagade för att vara politiserade. Transparens och trovärdighet är därför viktigt för att demonstrera att de står för en journalistik som är oberoende av sina ägare – fackförbunden IF Metall, Pappers och GS:

Alltså, det är oerhört viktigt för oss. Och särskilt eftersom vi är en fackförbundstidning, och särskilt eftersom vi har en chefredaktör [Helle Klein] som är en profilerad opinionsbildare. Så då är det oerhört viktigt för oss att visa att vi står för en självständig journalistik. Vi har balans, vi pratar med alla sidor. Om det är någon arbetsgivare som blir föremål för en granskning så är det väldigt viktigt att den arbetsgivaren får komma till tals ordentligt. Vi vill uppfattas som vilken tidning som helst, inte som att vi har någon slags agenda. [...] Precis som på vilken tidning som helst är det väldigt viktigt att ledare är ledare och journalistiken är journalistik. Och vi är enormt noga med det. Just eftersom det finns föreställningar som lever kvar att fackförbundspress är väldigt politiserad och har en agenda, och det vill vi visa att så är det inte alls med oss [Dagens Arbete].

Chadha och Koliska (2015) lyfter i sin studie fram liknande tendenser. De skriver att flera av journalisterna de intervjuade menade att det i ett osäkert och föränderligt medielandskap krävs av dem att de “demonstrerar” att de lever upp till de yrkesideal som de säger sig efterleva. Vidare framhöll intervjupersonerna i deras studie att användandet av transparens i många fall endast handlar om att stärka redaktionens varumärke (Chadha & Koliska 2015:221f). De journalister vi intervjuade pratade inte i termer av “redaktionen som varumärke”, utan uttryckte det som att det handlar om att visa för publiken att redaktionen är trovärdig och att deras journalistik därmed går att lita på. Gunilla Ericsson fortsatte sitt resonemang och sa:

Jag vill verkligen att man ska vara så öppen mot läsarna som möjligt, så att de kan bedöma att det här är en väldigt gedigen och genomarbetad granskning där vi har haft på fötterna.

Men enligt Nils Hansson är användandet av transparens också en konsekvens av att det idag finns större möjligheter att “ifrågasätta” redaktionens arbete – och i förlängningen journalistikens trovärdighet. Han sa:

En viktig förklaring är givetvis tillkomsten av de sociala medierna. Det har betytt otroligt mycket, just detta faktum att man kan ifrågasätta oss. [...] Och finns det då substans i den här kritiken på Twitter eller Facebook, så går det väldigt snabbt in i traditionella medierna och det kan bli en affär som leder till att vi hamnar i en trovärdighetskris.

Även Hannele Parviainen såg arbetet med transparens som en reaktion på ett nytt medieklimat där åtminstone delar av publiken har kommit att ifrågasätta journalistikens trovärdighet:

Transparens är att visa att det stämmer rätt igenom. Och det känns jätteviktigt, inte minst nu med tanke på den debatten som finns om... ja, men allt som läggs ut på nätet och vinklas åt olika håll och kanter beroende på vad det finns för budbärare bakom. Det känns som en allt viktigare fråga även för oss – jag menar vi får ju ofta höra att vi är PK-media. [...] Ur det perspektivet är det jätteviktigt att så långt som möjligt visa att de slutsatser som man kommer fram till är riktiga och rimliga.

De intervjuade journalisternas svar kan förstås mot bakgrund av vad Nygren (2008) skriver om det förändrat medieklimatet och den deprofessionalisering av journalistyrket som digitaliseringen och demokratiseringen av den offentliga arenan har inneburit. Vad som kan sägas ha hänt är att journalisternas kunskapsmonopol har kommit att reduceras (Nygren 2015:74). Och det innebär i förlängningen att även journalistiken som profession har ifrågasatts – och kanske även luckrats upp. Nils Hansson uppmärksammade denna förändring:

Förr i tiden så tog man trovärdigheten som en självklarhet: ”självklart ska man lita på oss, självklart ska man tro på oss och vilka ska informera allmänheten om inte vi gör det?” Vi hade alltså monopol på detta med att sprida information till allmänheten och även att uttrycka åsikter på ledarplats och så vidare. Men nu finns det många andra som gör det och därför är det en väldig konkurrens.

Han förklarade att det har inneburit att de som redaktion “måste förtjäna allmänhetens tilltro” och kunna ge ett svar på frågan “varför ska de [allmänheten] lita på oss”? Liknande tankegångar återfanns hos flera av de andra intervjuade journalisterna: journalistikens auktoritet och trovärdighet är inte längre något som kan tas för givet, utan något som måste förtjänas och upprätthållas genom det pågående arbetet. Hannele Parviainen sa, till exempel, att journalistisk transparens “handlar om att bevisa sin trovärdighet”. En möjlig tolkning är att det, i enlighet med vad Nygren (2008:157) skriver, handlar om att skapa “förtroende för att professionen arbetar för ‘det allmännas bästa’”. Det kan även, återigen, förstås utifrån Karlssons (2010) beskrivning av journalistiska rutiner: yrkesrutiner fungerar legitimerande först när de förmedlas till och accepteras av allmänheten. Öppenheten gentemot publiken blir därmed ett sätt att försöka vinna bekräftelse för redaktionens arbetsmetoder – och i förlängningen för dess journalistik.

I och med det nya medieklimatet och digitaliseringen, har journalistikens kunskapsmonopol reducerats och det har kommit att ställas nya krav på journalistiken. Det har, som tidigare

nämnts, blivit viktigare för journalisterna att tydligt demonstrera varför just deras profession är legitim och nödvändig i det samtida samhället. Utifrån Goffmans (2009) teori om intrycksstyrning kan man se det som att journalisterna har blivit tvungna att omförhandla sitt framträdande i de främre regionerna i syfte att styra publikens intryck i en tid när det gamla framträdandet inte längre lyckas åstadkomma samma legitimerande effekt. När det inte längre räcker med att hävda att det man säger är rättvist, korrekt och balanserat, har användandet av transparens blivit ett sätt att *demonstrera* det på (Chadha & Koliska 2015:221). De transparenstekniker som vi beskrivit ovan kan således förstås som en del av det nya framträdandet av "den professionella journalisten" i ett föränderligt medielandskap. Yrkespraktiker som tidigare var exklusiva för de bakre regionerna, i detta fallet redaktionerna, som exempelvis källmaterial och arbetsmetoder, har förts eller tvingats fram i de främre regionerna till allmänhetens beskådan. Ett sätt att förstå det här är att gränsen mellan de främre och bakre regionerna, som tidigare har beskrivits som väldigt reglerad, kan sägas ha luckrats upp i takt med att journalisterna har implementerat ett mer öppet arbetssätt i hopp om att generera trovärdighet och legitimitet. Ett annat sätt att se på det är som Karlsson (2011) skriver:

[...] when previous backstage behaviour is moved to the frontstage, the whole frontstage performance has to be redefined: 'In general, whatever aspects of the rehearsal become visible to the audience must be integrated into the show itself; whatever backstage time and space remain hidden can still be used to perfect the performance' (Meyrowitz, 1985:47). When backstage performance becomes visible, there is the risk that the authority of that specific person or role declines if the backstage behaviour conflicts with the expectations of the frontstage performance.

(Karlsson 2011:280)

Delar av det arbete som tidigare skedde i de bakre regionerna har alltså blivit en del av framträdandet som sker i de främre regionerna. Det är alltså valda delar av det som tidigare skedde bakom kulisserna som har förts fram och blivit en integrerad del av själva föreställningen. I citatet ovan poängterar Karlsson även att det kan uppstå problem ifall beteendet i de bakre regionerna, som nu förts eller tvingats fram i de främre, kolliderar med allmänhetens förväntningar på journalisterna och den självbild som de försöker upprätthålla.

Ett exempel på detta, som illustrerar problematiken i att fullständigt öppna dörrarna till de bakre regionerna, beskrev Lina Makboul i samband med att vi pratade om huruvida det finns en gräns för hur transparent man kan vara som journalist:

Vi har ju till och med öppet hus med Uppdrag granskning där vi reser runt i Sverige och folk får komma och träffa oss, och gå på oss och så ska vi stå där och försvara våra reportage. Sen kommer folk hit också. [...] Någonstans får man sätta stopp. Jag vet att det där var på tapeten ett tag... det där med "öppen redaktion". Och då tror jag Aktuellt eller Rapport hade det, att man kunde vara med på deras morgonmöte och sådär. Men sen efter ett tag fattade dom att det kanske inte är så bra... för man säger ju en massa saker som kan missförstås om

man inte jobbar på redaktionen och om det tas ur sitt sammanhang så kan det låta helt jävla galet. Så jag hoppas att vi inte är på väg dit.

Det tycks således finnas en gräns för hur transparent man kan vara som journalist – och det finns fortfarande delar av den redaktionella processen som man vill skydda av olika anledningar, inte minst då de kan skada den självbild man vill upprätthålla, snarare än att stärka den. Detta kan innebära ett nytt behov av självreglering för journalisterna, något vi kommer att redogöra för mer i detalj senare i resultatavsnittet. Men det kan också innebära att redaktionerna försöker *iscensätta* sitt arbete och journalisten på olika sätt. Hur det fungerar, och vad det skulle kunna tänkas bero på, redogör vi för i nästa del.

6.3 Produkten – transparens som journalistiskt innehåll och dramaturgi

Michael Verdicchio pratade om att själva metoden – hur journalistiken bedrivs – är utmärkande för den undersökande journalistiken och därför en viktig del av varje publicering. Det var ett resonemang som i princip alla de intervjuade journalisterna förde, att det som skiljer den undersökande journalistiken från annan journalistik är dess metod. Michael Verdicchio sa:

I just grävande journalistik är det jätteviktigt att vara transparent. Det är hela grunden med grävande. [...] För det handlar så mycket om metoden: hur du har gått till väga för att få fram allting. [...] Egentligen skulle man vilja redovisa allt, det är något som man strävar efter hela tiden.

Det fanns hos flera av journalisterna som vi intervjuade en ambition att metoden – och således svaret på frågan “hur har de kommit fram till det här?” – ska vara en del av den färdiga publiceringen. Ett par av dem relaterade dessutom transparens till berättande och dramaturgi – och pratade om en slags iscensättning av reportern eller det journalistiska arbetet. Antingen att reportern själv är den som driver reportaget – och därmed agerar huvudperson – eller att det, som en del av det journalistiska berättandet, i den färdiga publiceringen löpande redovisas hur arbetet har gått till och hur reportern har fått fram faktauppgifterna. Det var i huvudsak SVT Dold och Uppdrag granskning som sa sig arbeta med så kallade *iscensättningar* av reportern och dennes arbete. Anledningen skulle kunna tänkas vara att de arbetar med tv-reportage och därför har ett behov av att bilda sin undersökande journalistik. Det menade såväl Lina Makboul som Martin Sundborn. Han berättade att “det ingår i den granskande journalistiken att vara det [transparent]” och sa att de “visar på missförhållandet genom att iscensätta det.” Det innebär att reportern själv “utsätter” sig för det hen ska granska och till exempel fuskar på högskoleprovet, om det är just fusk på högskoleprovet de ska granska. Vidare berättade han:

Det är en del av vårt berättande just eftersom reportern är subjektet här eller den som driver historien. [...] Allt dokumentetande är inte spännande, men om man berättar att jag begär ut uppgifter, att jag gör på det här viset

för att nå hit – så är det en form av dramaturgisk bäge. Men där kan man ju också, i de allra bästa fallen – det har vi kanske gjort några gånger – redovisa motgångarna. Det vill säga att: jag hade en hypotes, jag trodde att det var så här, men när jag undersökte det visade det sig att jag hade fel. Å andra sidan visade det sig att det var på detta viset. Det är en form av det. När det fungerar lyfter det historien.

Även Gunilla Ericsson pratade om transparens i termer av berättande. Hon sa att det kan hjälpa läsaren att förstå hur journalisten har kommit fram till en viss uppgift, men att det samtidigt riskerar att trötta ut läsaren:

Men man får också skilja på det här – varför vill vi vara transparenta? Är det för att visa att ”kolla vad duktiga vi har varit”? Det kan jag inte se en så himla stor poäng med. Det är inte intressant för läsarna att veta att ”vi kämpade fruktansvärt länge för att få fram den här uppgiften”. [...] För en annan konflikt med transparens är att texterna kan bli fruktansvärt tråkiga om man väver in för mycket om hur man har gjort för att få fram vissa uppgifter.

Det är en typ av resonemang som även Martin Sundborn förde. Han menade, likt alla andra journalister vi intervjuade, att det aldrig *kan* eller *bör* handla om *total transparens*. Istället arbetar de “selektivt” och väljer *vad* de ska vara öppna med.

Jag tror inte att allt är av intresse för publiken, utan jag tror att man måste vara selektiv som man är i all annan journalistik. Det är inte så våldsamt spännande allt vi gör, men det kan vara viktigt för oss – en del grejer handlar om långt, metodiskt och mekaniskt arbete som ska utesluta någonting.

Att redaktionerna arbetar selektivt med transparens och väljer vilka delar av verksamheten som publiken ska tillåtas få insyn i, kan återigen förstås utifrån Goffmans (2009) dramaturgiska perspektiv. Ett framträdande förbereds i de bakre regionerna och framförs därefter i de främre. Genom att journalisten syns i sitt dagliga arbetet eller *iscensätts*, kan redaktionen förmedla en bild av journalistens och redaktionens arbete. Men eftersom publiken endast får tillgång till begränsade delar av arbetsprocessen, och redaktionen kontrollerar vilka delar det rör sig om, är en möjlig tolkning att det handlar om en form av intrycksstyrning. Iscensättningarna ger alltså bara skenbart tillgång till de bakre regionerna.

Vad det egentligen handlar om, som tidigare nämnts, är att delar av den journalistiska arbetsprocessen som tidigare hörde hemma i de bakre regionerna – och därmed var utom synhåll för publiken – har kommit att införlivas i det nya framträdandet av “den professionella journalisten”. Och detta sker av nödvändighet: för om beteendet inte skulle leva upp till publikens förväntningar på hur en journalist ska agera, finns det en risk att tilliten urholkas (Karlsson 2011:280, Goffman:103). I förlängningen kan det också ses som ett försök att förmedla bilden av journalistiken som en altruistisk verksamhet och därmed stärka yrkets professionaliseringssträvanden (Nygren 2008:157). Martin Sundborn sa att ”här tänker vi att man

kan identifiera sig med den unga reporterns jakt på sanningen, eller vad du nu vill – hennes berättelse. Det är ett sätt att driva berättelsen...”.

En alternativ tolkning är givetvis att det, som Martin Sundborn själv sa, endast handlar om dramaturgi och är ett medel för att skapa “identifikation och fascination” hos tittaren. Men det står inte i motsättning till att det även kan fungera legitimerande och som en typ av *utestängningsmekanism*. Detta eftersom *bilden av journalisten* som skapas i dessa sammanhang styr vad som konstituerar journalistiken som profession och i förlängningen drar upp gränser för vem som är journalist och vem som inte är det. Utestängningsmekanismer är nämligen en del av varje yrke som strävar efter att beteckna sig som en profession (Nygren 2008:14). I nästa del ska vi diskutera hur dessa utestängningsmekanismer kan tänkas se ut inom journalistiken och hur transparens skulle kunna samverka med dem. Det handlar om när implementeringen av transparens får den disciplinerande och självreglerande effekt som Allen (2008) har varnat för – men det var inte nödvändigtvis något som de intervjuade journalisterna förhöll sig negativt till.

6.4 Kontroll och självreglering – transparens som insyn och krav på journalisten

Det var flera av de intervjuade journalisterna som var medvetna om, och försökte förhålla sig kritiska till, den maktposition som de menade att de har i egenskap av journalister. Med tanke på det, var Nils Hansson positiv till att transparens och öppenhet har blivit allt vanligare i branschen:

Vi som har så enorm makt måste vara öppna med våra egna verktyg och vårt eget förhållningssätt till uppdraget. Det finns inga skäl för oss att hemlighålla detta på något sätt. [...] Förr kunde man göra sig skyldig till fruktansvärt grova övertramp utan att det egentligen fick några konsekvenser mer än att man kanske fick en fällning i pressens opinionsnämnd eller granskningsnämnden.

Det är i linje med vad Djerf-Pierre & Wiik (2012) skriver om den journalistiska professionen som ideologi. Betraktat som sådan ses journalistikens professionssträvanden som en reaktion på yrkets ökade makt i samhället – och som ett försök av yrkesutövarna att utöva “social kontroll”. Transparens skulle kunna tänkas ha en sådan kontrollerande funktion. Flera av de intervjuade journalisterna menade att en funktion som transparensen fyller, är att den leder till en viss självreglering i den journalistiska arbetsprocessen. Vetskapen om att källmaterial kan komma att publiceras i samband med granskningen, och inte minst de rigida faktakontrollerna som man som reporter tvingas genomgå på exempelvis Uppdrag granskning, leder till att journalisterna tvingas vara noga med hur de väljer att formulera sig samt tydligt redovisa vad de grundar sina påståenden på.

2004 hamnade Uppdrag granskning i en förtroendekris efter att det mediegranskande tv-programmet “Mediemagasinet” pekat på allvarliga brister i ett flertal reportage gjorda av redaktionen. Efter Mediemagasinet's granskning beslutade man sig för att utveckla arbetet med “kvalitetssäkringar” på Uppdrag granskning. En del av detta innefattade att man skulle tillämpa

ett mer öppet arbetssätt gentemot publiken, där man bland annat öppet publicerade programmets riktlinjer. En av de ledande personerna i detta arbetet var den nuvarande projektledaren Nils Hansson. Han berättade att det nya transparenta förhållningssättet till den granskande verksamheten från början möttes av starka reaktioner från redaktionens medlemmar:

Farhågorna var just det att det skulle kunna vändas emot oss. I all den stund när vi inte följer våra egna riktlinjer så skulle man kunna kritisera oss, alltså man skulle kunna smälla oss på fingrarna genom att peka på att "ni säger ju själva att ni ska göra så här och så gör ni ju tvärtom". Det var ett nytt sätt att förhålla sig till uppdraget och vi var nog rätt tidigt ute där. Jag vet inte om vi var först, men för mig var det helt naturligt att publicera detta.

Lina Makboul, som började jobba på Uppdrag granskning 2007, sa att hon snabbt kom in i det öppna arbetssättet:

När jag började 2007 hade de redan kört detta ett tag. För mig blev det naturligt att det är så här man gör. Och nu sitter det ju i ryggmärgen. Nu vet jag att när jag skriver manus så vet jag att jag kan ju inte dra till med något, förstärka eller lägga in något värdeladdat ord eller någonting, för jag vet att det kommer strykas i LBL. [Line-by-line, faktakontroll]. Så då sitter det i ryggmärgen.

Innan Lina Makboul började på Uppdrag granskning, jobbade hon med undersökande journalistik på andra redaktioner. Bland annat jobbade hon på det tidigare nämnda mediegranskande programmet "Mediemagasinet" som sändes mellan 2000 och 2006 i SVT. Hon berättade att hon gärna skulle se att SVT tog upp det igen, då det enligt henne skulle sätta ytterligare press på journalisten:

Ja, [det skulle skapa] en rädsla hos oss grävare: "sträck på er och ryck upp er och börja gör bra journalistik". Man ska också ha med sig att det inte går att svaja här, för rätt som det är så kommer det här mediegranskande programmet. Och jag tycker att det är märkligt att vi i det här landet idag inte har något. [...] Jag tycker att det behövs och är det någon som ska ha det så är det ju Sveriges Television. Jag tycker det är pinsamt att vi inte har det faktiskt.

Även Michael Verdicchio tyckte att det är en bra idé att journalisterna också kan utsättas för granskning. Att öppna upp för läsarna och göra det möjligt för dem att vara källkritiska och själva granska journalisterna leder i förlängningen bara till att journalistiken blir bättre:

Det är så det ska vara. [...] Dels handlar det om trovärdigheten. Jag vill ju kunna stå för allt jag säger, så jag har inga problem med att någon granskar mig. Fasen, jag sitter ju och läser folks, tjänstemän och politikernas mejl dagligen (skratt). [...] Och sen är det klart att man får kritik ibland, eller att någon har åsikten att "ja, men kunde du inte varit tydligare med det här eller du kunde ha omformulerat den meningen där", alltså sådant får man ju ta ibland. Det kan komma utifrån eller varifrån som helst. Det är ju bra för ens egen del, man utvecklas ju som reporter då, av att få konstruktiv kritik helt enkelt. Så det är väl bra.

Samtliga våra intervjupersoner refererade till Uppdrag granskning som ledande i arbetet för en mer transparent undersökande journalistik. Något som flera gånger kom på tals var UG-referens, en samlingssida där fullständiga manus och underlag för reportagen publiceras. Nils Hansson menade att tjänsten fyller flera funktioner: dels ges tittarna möjlighet att fördjupa sig i ett ämne som tas upp i programmet, dels bidrar det till en skärpning bland journalisterna. Han sa:

Det är också ett sätt för omvärlden att granska och syna våra påståenden i programmet. Vi erbjuder verktyg för att granska oss. [...] Det innebär att våra medarbetare måste skärpa sig ännu mer eftersom de vet att: ett, allt underlag kommer att publiceras, två, omvärlden kan granska deras manus och underlaget till det som påstås i manus. Det bidrar ju till en skärpning, liksom det vi kallar line-byline, alltså faktakontroll, också skärper arbetet från begynnelsen.

Genomgående i vårt resultat är alltså en idé om transparens som en självreglerande kraft. Förutom att legitimera journalistiken, menade ett par av de intervjuade journalisterna att transparens dessutom har funktionen att reglera yrkesutövarna. Att publicera redaktionens riktlinjer på webben, offentliggör vilka normer som styr arbetet eller att på olika sätt redovisa *hur* redaktionen arbetar, syftar till att öppna upp journalistiken för kritik. Det kan delvis förstås mot bakgrund av den tekniska utvecklingen och journalistikens förlorade autonomi: i och med Internets utbredning har publiken fått större möjligheter att utkräva ansvar av journalisterna, vilket kan innebära att journalisterna förlorar kontrollen över sina egna normer (Nygren 2008:166). En möjlig reaktion på detta kan tänkas vara att offentliggöra vilka normer som styr arbetet och därmed åtminstone kontrollera utifrån vilka grunder som redaktionen bedöms. Ytterligare en tolkning är att det handlar om att definiera den journalistiska professionen och avgränsa vem eller vad som inbegrips i den. Transparens har en självreglerande funktion eftersom offentliggörandet av arbetsrutiner och yrkesnormer i förlängningen definierar, såväl för journalisterna själva som för publiken, vad som är journalistik och vem som är journalist. Det kan ses som en reaktion på den deprofessionalisering som Nygren (2008) menar har präglat den svenska journalistkåren de senaste 15 till 20 åren. Ökad reglering av yrkesutövarna hänger nära samman med de utestängningsmekanismer som är en del av varje yrke som vill definiera sig som en profession. Men det finns även risk för att ökad transparens och reglering av yrkesutövarna kan leda till övervakning och motverka journalistikens grundläggande målsättningar (Allen 2008:336). Flera av de intervjuade journalisterna menade att full transparens varken är önskvärt eller möjligt, eftersom det kan försvåra det journalistiska arbetet. Detta handlar nästa del om: de konflikter som kan uppstå mellan ett transparent arbetssätt och den undersökande journalistiken.

6.5 När öppenheten blir ett problem – transparens i konflikt med journalistiken

Samtidigt som våra intervjupersoner ansåg att transparens och öppenhet är viktigt för trovärdigheten när man arbetar med undersökande journalistik, medgav de att det kan uppstå

vissa konflikter när man vill vara öppen med hur man arbetar. Bland annat kunde det uppstå problem om man använder sig av anonyma källor som man inte vill riskera att röja. Gunilla Ericsson på Dagens Arbeta berättade att de i sådana fall kan tvingas arbeta mindre transparent:

Vi jobbar ju gentemot privata företag, det finns inget meddelarskydd, det finns ofta väldigt långtgående lojalitetsparagrafer i deras anställningsvillkor. [...] Och sedan, om någon ställer upp i vår tidning, kan de få hela den här hat- och hotsvansen efter sig? Kan de råka illa ut gentemot sin arbetsgivare? Vad kan hända dem i framtiden om de söker nya jobb? Alltså, massa sådana frågor som vi ställer oss och ibland kommer vi fram till att även om någon vill ställa upp öppet så kanske vi resonerar med den här personen och kommer fram till att den här personen ska vara anonym. [...] Då blir det ju mindre transparent.

Konflikten mellan att vara transparent och att skydda anonyma källor var något som flera av intervjupersonerna berättade om. Michael Verdicchio sa att även om han försöker vara så transparent som möjligt med hur han arbetar, kan det bli problematiskt när det gäller handlingar eller information som skulle kunna röja en källa. Han sa:

Det är alltid ett problem när det är anonyma källor, och tyvärr blir det väl så en del med granskande journalistik, att det är känsliga ämnen. Så då får man ju... man kan inte ge ut all information utan man måste skydda källan också.

För just Göteborgs-Postens del slutade det olyckligt då tidningen i mars 2015 fälldes i Högsta domstolen efter att ha publicerat en bild på en kvinna som hade begärt anonymitet. Kvinnan ställde upp på bild under förutsättningen att det inte skulle synas att det var hon. Men när artikeln väl publicerades kunde hon ändå identifieras. Michael Verdicchio berättade att efter domen har Göteborgs-Posten vidtagit åtgärder såtillvida att aldrig publicera bilder på anonyma personer och att vara mycket försiktig med hur man hanterar anonyma källor.

Vidare menade flera intervjupersoner att för mycket transparens även kan avslöja yrkeshemligheter – till exempel hur man jobbar – vilket kan försvåra framtida granskningar. Ett exempel som Gunilla Ericsson tog upp var, att när man skriver nomineringarna till Guldspaden (pris för undersökande journalistik som delas ut av Föreningen grävande journalister), ska man redovisa hur granskningen har gjorts:

Ibland har vi varit tvungna att vara lite försiktiga med hur vi skriver, för nomineringarna ligger på deras hemsida – de är offentliga. Och vi vill ju inte alltid att de vi granskar ska förstå hur vi jobbar. Så då har vi medvetet varit lite försiktiga med tanke på att vi, till exempel, har granskat Arbetsförmedlingen flera gånger, då vet vi ju att alla de sätter sig och läser exakt hur vi har gjort. Och då har vi varit lite försiktiga med hur vi har uttryckt oss ibland.

Förutom att undanhålla sina arbetsmetoder gentemot dem redaktionerna granskar, kan behovet av att skydda sina arbetsmetoder förstås mot bakgrund av en professions strävan efter att skapa

och upprätthålla ett eget kunskapsmonopol. För journalistiken kan det tänkas ha ökat i betydelse i och med att en annan del av deras tidigare kunskapsmonopol, tillgången till den offentliga arenan, har kommit att reduceras (Nygren 2015:74, 159, Djerf-Pierre & Wiik 2012:180). Ett sätt för journalistiken att särskilja sig från andra typer av information är därmed att hävda att den använder sig av särskilda metoder för att söka sanningen (Karlsson 2012:104). Här finns alltså en konflikt mellan journalistikens behov av att ritualisera och förmedla sina rutiner till publiken i syfte att legitimisera dem och behovet att skydda professionens arbetsmetoder.

Sammanfattningsvis, tycks det alltså finnas en återkommande konflikt mellan ett transparent arbetssätt och behovet av att skydda källor, liksom mellan ett transparent arbetssätt och behovet av att hemlighålla åtminstone vissa delar av den journalistiska arbetsprocessen. Men på det stora hela tyckte de journalister vi intervjuade däremot inte att de hade några större svårigheter med att implementera transparens i sitt arbete. I nästa del av uppsatsen kommer vi att diskutera såväl detta som resultatet i sin helhet.

7. Sammanfattade slutsatser och diskussion

Till en början: vår studie kan inte säga något om hur användandet av transparens ser ut generellt inom den svenska journalistkåren – eller vilka konsekvenser det skulle kunna tänkas ha på längre sikt. De slutsatser som diskuteras här ska därför förstås mot bakgrunden av att vi endast har intervjuat ett fåtal *undersökande* journalister och bör därför betraktas som *tendenser* eller *exempel* på resonemang om transparens och journalistik. Men förhoppningsvis kan de åtminstone visa på möjliga förhållningssätt och vara vägledande för framtida forskning. Med det i åtanke visar resultatet på att uppfattningarna om och implementerandet av transparens i det journalistiska arbetet varierar mellan de undersökande journalister som vi intervjuade. Och även om inte alla av våra intervjupersoner har accepterat det som en ny yrkesnorm, menade en majoritet av dem att transparens oftast är av godo och kan ha positiva effekter för journalistiken, till exempel ökad trovärdighet och större ansvarstagande. Nedan presenterar vi resultat av vår studie mer ingående och försöker ge svar på de frågeställningar som vi inledningsvis ställde. Dessa var följande:

1. Vad anser undersökande journalister att transparens fyller för funktion i det journalistiska arbetet?
2. Hur förhåller sig undersökande journalister till transparens och vilken inverkan har det på deras journalistiska yrkesidentitet?
3. Vilken relation anser undersökande journalister att transparens har till andra journalistiska yrkesideal och normer – och vilka eventuella konflikter kan tänkas uppstå?

7.1 Undersökande journalisters inställning till transparens

I princip alla de intervjuade journalisterna förhöll sig positivt till användandet av transparens inom journalistiken och menade att det skulle kunna leda till bättre journalistik – i bemärkelsen att transparens kan leda till en skärpning hos journalisterna själva – och i förlängningen stärka journalistikens trovärdighet. Men de såg även problem med ett alltför transparent arbetssätt och poängterade att det aldrig kan bli tal om total transparens, eftersom det skulle omöjliggöra arbetet med anonyma källor och andra typer av känslig information. Enligt dem handlade det om att kommunicera utvalda delar av det journalistiska arbetet till publiken – i huvudsak sådant som inte riskerar att försvåra framtida granskningar – och att vara öppen för dialog med publiken om såväl det pågående arbetet som färdiga publiceringar. Generellt sågs således användandet av transparens som ett sätt att generera trovärdighet för redaktionen och deras undersökande verksamhet. Det sågs också som en reaktion på publikens vikande förtroende för journalistiken och som ett sätt att på nytt vinna deras tillit. Vissa betraktade det som en ny yrkesnorm – eftersom förutsättningarna för den undersökande journalistiken har förändrats i takt med digitaliseringen av medielandskapet – medan andra ansåg att det inte var det. En del menade att det tvärtom alltid har varit en viktig del av deras arbete eftersom själva metoden är en så pass

viktig del av den undersökande journalistiken: att “gräva” inbegriper också att redovisa hur man har kommit fram till de slutsatser som presenteras i den färdiga publiceringen.

7.2 Implementeringen av transparens i det journalistiska arbetet

I vilken utsträckning transparens i nuläget praktiserades av journalisterna varierade däremot kraftigt mellan redaktionerna och tycktes i slutändan, åtminstone enligt vissa av intervjupersonerna, vara en resurs- och prioriteringsfråga. Uppdrag granskning var den redaktion som förhöll sig mest aktiv till transparens, medan de som arbetade på lokaltidning eller som frilans hade ett mera oklart förhållningssätt till såväl själva begreppet som hur det skulle implementeras i deras arbete. Det fanns även stora skillnader beroende på vilken position intervjupersonen hade i den redaktionella hierarkin: journalister i chefs- och redaktörspositioner hade en tydligare idé om hur transparens ska användas i det journalistiska arbetet än de som arbetade som reportrar. I stora drag fanns det tre övergripande sätt att använda sig av transparens i det journalistiska arbetet. Nedan följer en kort sammanfattning av dessa:

1. Att kommunicera öppenhet: till exempel att länka material som har legat till grund för den färdiga publiceringen, att publicera fullständiga manus eller på olika sätt redogöra för den journalistiska processen och de val som har gjorts under arbetets gång.
2. Att föra dialog med publiken: till exempel att föra en pågående dialog med publiken på sociala medier, att på olika sätt tillåta publiken påverka utfallet av det journalistiska arbetet eller att bjuda in publiken att diskutera och kritisera färdiga publikationer.
3. Att iscensätta journalisten: till exempel att använda sig av transparens som dramaturgi och berättarteknik eller att med olika medel visa upp det journalistiska arbetet eller journalisten själv i sitt dagliga arbete.

Flera av de intervjuade journalisterna menade att implementeringen av transparens i det journalistiska arbetet har inneburit konkreta förändringar av hur de arbetar, i bemärkelsen att de måste “skärpa” sig – vilket, bland annat, journalisterna på Uppdrag granskning menade. När publiken får tillgång till det material som har legat till grund för det journalistiska arbetet och insyn i hur arbetet har genomförts, är det inte längre bara journalisterna själva och deras kollegor som kan bedöma riktigheten i en publicering eller i vilken mån de lever upp till de ideal och normer som de säger sig efterleva.

7.3 Transparens och undersökande journalisters yrkesidentitet

Resultatet ger inget stöd för att användandet av transparens har någon större inverkan på undersökande journalisters professionella yrkesidentitet. De intervjuer vi gjorde pekar snarare på det motsatta: att anammandet av ett mer transparent arbetssätt är ett försök att värna den sedan tidigare etablerade professionella identiteten. Förvisso kan den ökade öppenheten och offentliggörandet av sådant som tidigare skedde bortom publikens blick, sägas ha förändrat delar

av arbetsprocessen, men den undersökande journalistikens normer och ideal tycks förbli desamma. En möjlig tolkning är att användandet av transparens handlar om att visa upp att dessa normer och ideal fortfarande äger giltighet – och att journalistiken därför är en samhällsinstitution som även i framtiden förtjänar publikens förtroende. Det är en tolkning som kan förstås mot bakgrund av den deprofessionalisering som Nygren (2008) menar har präglat journalistyrket de senaste 15 till 20 åren. Vad som har förändrats är således inte journalistikens grundläggande värderingar, utan hur journalisterna förhåller sig till och agerar inför en publik som fått mer insyn och större delaktighet i deras arbete. I vår analys har vi försökt förstå detta utifrån Goffmans dramaturgiska perspektiv och de förändringar av medielandskapet som har skett. Det handlar om att journalisterna har förändrat vad Goffman skulle benämna som “deras framträdanden” för att bättre harmonisera med bilden av hur en professionell journalist förväntas agera. Anledningen till denna förändring skulle kunna tänkas vara att kravet på att agera mer transparent har omförhandlat vilka delar av det journalistiska arbetet som sker i de bakre respektive främre regionerna – och då måste även journalisterna omförhandla hur de agerar i den främre regionen. Flera gav dessutom exempel på det som Chadha och Koliska (2015) visar på i sin studie, nämligen att de i ett medielandskap där alltför misstror journalister och journalistiken, måste “demonstrera” att journalistiken går att lita på.

7.4 Transparens som intrycksstyrning och utestängningsmekanism

En tänkbar tolkning av resultatet är att användningen av transparens syftar till att på olika sätt stärka journalistyrkets ställning som profession. Vi har tidigare diskuterat användningen av transparens som ett sätt för journalistiken att förhålla sig till ett förändrat medielandskap och publikens vikande tillit. Men det går även att betrakta det som ett sätt för journalistkåren att stärka sin professionella identitet och särskilja sig från andra närliggande yrken och informationskanaler. Det kan förstås utifrån Goffmans begrepp intrycksstyrning, Karlssons transparensritualer och vad som inom professionsteori kallas för utestängningsmekanismer. Journalisterna agerar alltså på ett visst sätt i de främre regionerna för att främja en fördelaktig bild av dem själva och journalistyrket i stort. I en tid när allt fler kan kalla sig för journalister och de traditionella mediekanalerna inte längre har monopol blir det viktigt för journalisterna att skapa legitimitet, särskilja sig och visa varför just deras profession är av samhällsnytta (Nygren 2015:74, 159, Djerf-Pierre & Wiik 2012:180). Att undersökande journalister anammar ett mer öppet arbetssätt kan här ses som ett försök till att särskilja sig från informationsförmedling i allmänhet. Man försöker sätta agendan för hur undersökande journalistik ska bedrivas och betonar vikten av öppenhet och transparens. Transparens inom journalistiken blir således en “kvalitetsmarkör”. I förlängningen kan det innebära såväl större reglering som självreglering hos journalistkåren, eftersom de måste förhålla sig aktivt till de normer och ideal som förmedlas till publiken genom detta öppna arbetssätt. Vad som formas i de främre regionerna är *bilden av journalisten* som en

professionell aktör och hur en sådan *bör* genomföra sitt arbete. Å ena sidan kan detta ses som en reaktion framtvungad av ett förändrat medielandskap, å andra sidan kan det ses som ett sätt att skydda sina egna intressen och förstärka journalistyrket som profession. I båda fall fungerar användandet av transparens legitimerande för journalistiken och som en så kallad utestängningsmekanism, eftersom ökad öppenhet framhäver vad som är utmärkande för den professionella journalistiken och, som tidigare nämnts, vad som särskiljer den från andra närliggande yrken eller informationskanaler.

7.5 Studiens tillförlitlighet och övriga reflektioner

Den här studien handlar om uppfattningar och möjliga förhållningssätt – alltså om de intervjuade journalisternas tankar om transparens och journalistik och upplevelser av hur det implementeras i deras arbete. Utgångspunkten för vår analys har således varit vad de *säger* att de gör, inte vad de *faktiskt* gör. Distinktionen är relevant eftersom det skulle kunna finnas stora skillnader mellan ideal och praktik, men det är skillnader som vi inte kan säga något om inom ramen för vår uppsats. När vi har diskuterat, till exempel, hur transparens implementeras i det journalistiska arbetet eller vad det skulle kunna tänkas ha för konsekvenser för journalistiken, handlar det således om resonemang som uteslutande bygger på vad de intervjuade journalisterna har berättat för oss. Vi har inte kunnat kontrollera om journalisterna faktiskt arbetar på det sätt som de säger att de gör.

Det är även relevant att ställa vårt resultat i relation till vad Karlssons, Clerwalls och Nords studie (2014) har visat på: nämligen att användandet av transparens har liten eller ingen inverkan på publikens bedömning av journalistikens trovärdighet. Deras resultat är intressant eftersom det motsäger ett centralt argument såväl inom den tidigare forskningen som bland de intervjuade journalisterna: att användandet av transparens skulle kunna komma att stärka journalistikens trovärdighet. Om så inte är fallet, vad tjänar ökad transparens egentligen till? En möjlig invändning mot Karlssons, Clerwalls och Nords studie är att den bara utgår ifrån i vilken utsträckning transparens inverkar på publikens bedömning av en enskild artikels trovärdighet. Det är möjligt att argumentera för att användandet av transparens tvärtom endast har effekt på journalistikens trovärdighet på längre sikt och inte bör utvärderas i relation till en enskild publicering, utan i relation till redaktionen och dess journalistik som helhet. Ökad transparens skulle alltså kunna sägas syfta till att stärka redaktionens, eller för den delen journalistikens, trovärdighet först på längre sikt. En alternativ förklaring är att transparens inte alls syftar till att stärka journalistikens trovärdighet, utan till att synliggöra yrkets normer och ideal och därmed dra upp striktare gränser för vem som är journalist och vem som inte är det.

Som en del av denna slutdiskussion, bör det återigen poängteras att vi själva är journalister och därför kan tänkas vara präglade av samma, eller åtminstone liknande, normer som de journalister vi har intervjuat. Det kan ha präglat såväl studiens frågeställningar som analysen av det insamlade

materialet. Även valet av teoretiskt ramverk kan ifrågasättas, eftersom det i stor utsträckning har styrt vår tolkning av materialet. Skulle vi valt en annan teoretisk utgångspunkt, hade vi troligtvis funnit andra strukturer i materialet och gett ett annat svar på *varför* undersökande journalister använder sig av transparens i sin yrkesutövning. Med det sagt, hoppas vi att de slutsatser vi har presenterat här kan bidra med nya infallsvinklar till hur transparens används inom den undersökande journalistiken och att de kan vara vägledande för framtida forskning. I nästa del ger vi förslag på hur den forskningen skulle kunna se ut.

8. Förslag till vidare forskning

Det möjliga glapp mellan ideal och praktik som vi tidigare har pekat på, och som vi inte kan uttala oss om inom ramen för vår uppsats, skulle troligtvis vara intressant för vidare forskning. Vår studie baserar sig på sju intervjupersoner, varav en är frilansare, fördelade på fem redaktioner. I en uppföljande studie hade man kunnat kartlägga hur det förekommande begreppet transparens hanteras på fler svenska redaktioner, förslagsvis med en kvantitativ ansats, för att skapa en helhetsbild av hur stor del av Sveriges undersökande journalister det är som jobbar aktivt med transparens.

Som tidigare nämnts, är en svaghet i vår studie att den endast kan säga något om vad journalisterna *säger att de gör*. Det hade därför varit intressant att i en uppföljande studie undersöka hur detta arbete tar sig uttryck i praktiken, exempelvis i form av en deltagande observationsstudie på en eller flera redaktioner. Handlar det om transparens i ordets rätta bemärkelse eller används transparens för att beteckna något annat? Vilken inverkan har transparens på längre sikt för den journalistiska trovärdigheten? Och är det en yrkesnorm som är bättre anpassad till det digitaliserade medielandskapet än tidigare normer? Detta är möjliga frågor för framtida forskning. Den övergripande frågan kvarstår alltså: är transparens en symbolisk uppgradering av objektivitetsidealet, ett slags "Objektivitet 2.0" (Widestedt 2014:37)? För alla andra frågeställningar tycks i slutändan syfta till att ge svar på detta: kommer det krävas av framtidens journalistik att den legitimerar sig på helt nya sätt?

9. Referenser

- Allen, David S. (2008) The Trouble with Transparency, *Journalism Studies*. 9:3, s. 323-340.
- Craft, Stephaine & Heim, Kyle (2009). Transparency in Journalism: Meanings, Merits, and Risks. I Lee Wilkins & Clifford G Christians (red.) (2009). *The handbook of mass media ethics*. New York: Routledge, s. 28-39.
- Chadha, Kalyani & Koliska, Michael (2015). Newsrooms and Transparency in the Digital Age. *Journalism Practice* 9(4), s. 215-229.
- Deuze, Mark (2005). What Is Journalism? Professional identity and ideology of journalists reconsidered. *Journalism* 6(4), s. 442-64.
- Djerf-Pierre, Monika & Wiik, Jenny (2012). Journalistiken och journalisterna. I Lars Nord & Jesper Strömbäck (red.). *Medierna och demokratin*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur, s. 175-203.
- Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik & Wängnerud, Lena (red.) (2012). *Metodpraktikan: konsten att studera sambälle, individ och marknad*. 4., [rev.] uppl. Stockholm: Norstedts juridik
- Elliot, Deni (2009). Essential Shared Values and 21st Century Journalism. I Lee Wilkins & Clifford G Christians (red.) (2009). *The handbook of mass media ethics*. New York: Routledge, s. 28-39.
- Florini, Ann. (2007). *The right to know. Transparency for an open world*. New York: Columbia University Press.
- Goffman, Erving (2009). *Jaget och maskerna: en studie i vardagslivets dramatik*. 5. uppl. Stockholm: Norstedts
- Groenhart, H.P & Bardoel, J.L.H (2012). Conceiving the transparency of journalism: Moving towards a new media accountability currency. *Studies in Communication Sciences*, 12: 1, 2012, s. 6-11.
- Hartman, Jan (2004). *Vetenskapligt tänkande: från kunskapsteori till metodteori*, 2, [utök. och kompletterade] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Hellmueller, Lea, Vos, Tim P & Poepsel, Mark A (2013). Shifting Journalistic Capital? *Journalism Studies*, 14:3, s. 287-304.
- Karlsson, Michael (2010). Rituals of Transparency. *Journalism Studies*, 11:4, s. 535-545.
- Karlsson, Michael (2011). The Immediacy of Online News, the Visibility of Journalistic Processes and a Restructuring of Journalistic Authority. *Journalism* 12(3) s. 279-295.
- Karlsson, Michael (2012). Mediernas teknologiska villkor. I Lars Nord & Jesper Strömbäck (red.). *Medierna och demokratin*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur, s. 93-116.
- Karlsson, Clerwall & Nord (2014) You Ain't Seen Nothing Yet. *Journalism Studies*, 15:5, s. 668-678.
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur

- Layder, Derek (1998). *Sociological practice: linking theory and social research*. London: SAGE
- Meier, Klaus (2009). Transparency in Journalism: Credibility and trustworthiness in the digital future. Paper at the conference "The Future of Journalism" of the Journals "Journalism Studies" and "Journalism Practice" 9./10. September 2009, Cardiff
- Nationalencyklopedin (2016). Undersökande journalistik. Tillgänglig på: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/undersökande-journalistik> (hämtad 2016-12-14)
- Nygren, Gunnar (2008). *Yrke på glid: om journalistrollens de-professionalisering*. Stockholm: Sim(o)
- Nygren, Gunnar (2015). Journalistik som profession. I Michael Karlsson & Jesper Strömbäck (red.) (2015). *Handbok i journalistikforskning*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur, s. 63-79.
- Näslund, Nick (2014). Det låga förtroendet för journalister är ett akut problem. *Medieormen*. 2014-10-27
- Singer, Jane B. (2007). Contested Autonomy. *Journalism Studies*, 8:1, s. 79-95.
- Tuchman, Gaye (1972). Objectivity as Strategic Ritual: an examination of newsmen's notion of objectivity. *The American Journal of Sociology* 77(4), s. 660-679.
- Vetenskapsrådet (2002). Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning. Tillgänglig på: <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> (hämtad 2016-12-14)
- Weibull, Lennart & Wadbring, Ingela (2014). *Massmedier: nya villkor för press, radio och tv i det digitala medielandskapet*. 11., helt omarb. uppl. Stockholm: Ekerlid
- Widestedt, Kristina (2014). Journalistiken och jag. *Ikaros* 3-4.14, s. 37-38.

Bilaga 1: Intervjuguide

Bakgrund

Hur gammal är du? Vad har du för utbildningsbakgrund? Vilken arbetslivsbakgrund har du? Hur länge har du jobbat inom denna organisation? Varför valde du just att jobba inom denna organisation? Hur länge har du jobbat med undersökande journalistik?

Relationen till transparens som norm

Vad är transparens enligt dig, vad tänker du på när du hör begreppet? Vad betyder transparens i en journalistisk kontext?

Vad fyller transparens för funktion för journalistiken?

Är det viktigt att du som journalist redovisar för publiken hur du genomför ditt arbete?

Ja: Varför? Gäller det alla delar av arbetsprocessen? Finns det problem med att vara öppen med hur du arbetar?

Nej: Varför inte? Gäller det alla delar av arbetsprocessen? Finns det problem med att vara öppen med hur du arbetar?

Vad innebär transparens och ökad öppenhet gentemot publiken, för dig som journalist och ditt arbete?

Upplever du att transparens är något som idag diskuteras mer än förr inom journalistiken? Är det en ny företeelse?

I så fall: varför tror du att transparens har blivit vanligare begrepp inom journalistiken?

Är det idag viktigare att redovisa källor och arbetsmetoder? Varför då? Är det viktigt att publiken förstår hur ni arbetar och varför ni gör de val som ni gör? Varför/varför inte?

Implementering av transparens i det dagliga arbetet

Jobbar ni med transparens på er redaktion? I så fall hur? Berätta! Har du några konkreta exempel på hur ni jobbar med transparens? (offentliga manus, "jobbscener" i reportagen, etc). Varför gör ni detta?

Hur arbetar du som journalist med transparens? Varför? Är det viktigt?

Anser du att ni som redaktion är tillräckligt transparenta? Anser du att undersökande journalistik i allmänhet är tillräckligt transparent?

Finns det andra sätt man kan jobba med transparens på som du skulle vilja se implementerade i arbetet?

När började ni prata om transparens på er redaktion? När började ni implementera det i ert arbetssätt? Var det en svår omställning? Hur togs det emot på redaktionen?

Finns det i nuläget några riktlinjer gällande transparens på er redaktion?

Ja: Vad går riktlinjerna ut på? Vilken är den bakomliggande orsaken till att riktlinjerna tillkom? Hur förhåller du dig till dem? Hur påverkar riktlinjerna dig och ditt arbete?

Nej: Anser du att det borde finnas riktlinjer gällande transparens? Finns det outtalade värderingar som påverkar hur du förhåller dig till transparens?

Vad hoppas ni som redaktion kunna uppnå med transparens? Vad är målet med ett transparent arbetssätt?

Finns det tillfällen då transparens kan inverka negativt på ditt arbete? Varför? Finns det tillfällen då transparens gynnar ditt arbete? Varför?

För vem är ni transparenta, är det gentemot en publik eller finns det ett egenvärde i att jobba transparent?

Vilken roll har det nya medieklimatet, med en allt större andel mediekritiska röster, påverkat ert arbetssätt? Är transparens en följd av detta? Varför/varför inte?

Har den digitala utvecklingen påverkat arbetet med transparens?

(Till SVT/SR) Hur viktigt är trovärdighet för er? Är det viktigare när man tillhör public service än ett kommersiellt mediebolag?

Vad gör er journalistik trovärdig? Kan transparens ha en inverkan på graden av trovärdighet?

Samspelet med andra normer och ideal

Upplever du att transparens är en ny norm inom journalistiken? Gäller det all journalistik eller tror du att det är mer specifikt för just undersökande journalistik?

Vilka värderingar är ledande för dig i din roll som journalist?

Har du någon gång upplevt en konflikt mellan de värderingarna och transparens i ditt arbete?

Ja: Vad beror det på? Exempel?

Nej: Varför inte? Exempel?

Vad kännetecknar god undersökande journalistik enligt dig?

Hur förenligt är transparens med er undersökande verksamhet? Finns det någon gräns för hur transparent man kan vara när man jobbar med undersökande journalistik? Varför/varför inte?

Finns det fördelar med transparens i det journalistiska arbetet? Finns det nackdelar?

Har det någon gång uppstått konflikter? I så fall: vad har dessa konflikter handlat om? Kan du ge exempel?

Finns det någon risk att den journalistiska självständigheten påverkas av att man öppnar upp för publiken och gör dem delaktiga i den journalistiska arbetsprocessen?

Bilaga 2: Mejl till redaktionerna

Hej,

Vi är två studenter på Journalistprogrammet vid Göteborgs Universitet. För tillfället skriver vi vår kandidatuppsats. Den handlar om begreppet transparens ur ett journalistiskt perspektiv – till exempel hur man redovisar källor och arbetsmetoder och i vilken utsträckning man bjuder in och för en dialog med publiken.

Vi är intresserade av hur ni som arbetar med undersökande journalistik förhåller er till detta. Därför hade vi gärna träffat någon på er redaktion, som jobbar med undersökande journalistik, för en intervju om transparens i det dagliga arbetet. Vi tänker oss att den kommer att ta ungefär en halvtimme att genomföra. Intervjun kan göras via telefon.

Om ni har några frågor om oss eller uppsatsen, är ni välkomna att höra av er.

Vänliga hälsningar,

Rasmus Lygner

0707749719, rasmus.lygner@gmail.com

Michael Larsson

0727232870, larsson.mick@gmail.com